

บทที่ 2

กระบวนการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและความสัมพันธ์ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. กับศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับการตรวจสอบการยื่นบัญชี แสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน

2.1 หลักการพื้นฐานในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ

การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นหลักการสำคัญที่เป็นพื้นฐานสำหรับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน เพื่อป้องกันมิให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจโดยมิชอบด้วยกฎหมายหรือเพื่อแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบหรือโดยทุจริต ก่อให้เกิดระบบการเมืองที่มีความโปร่งใสสุจริตมีความชอบธรรมในการบริหารประเทศ ส่งผลให้ระบบการเมืองมีความมั่นคง มีเสถียรภาพมีผลดีต่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนภายในชาติและความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศชาติและประชาชนได้

2.1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ

รัฐเป็นองค์กรที่กำหนดนโยบายและน่านโยบายไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขของคนในสังคม มีอำนาจในการตรากฎหมายเพื่อกำหนดและควบคุมพฤติกรรมของประชาชนในรัฐ รัฐสามารถใช้เครื่องมือของรัฐ เช่น ข้าราชการ องค์กรของรัฐ เพื่อดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายของรัฐได้¹ ซึ่งรัฐจะกระทำการใดๆดังกล่าวก็จะกระทำผ่านบุคคลที่ดำรงตำแหน่งเป็นบุคคลของรัฐ เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าหมายของรัฐนั้นๆ อีกทั้งรัฐเป็นนิติบุคคล ไม่สามารถกระทำการใดๆ ด้วยตนเองได้ การกระทำของรัฐจึงต้องกระทำโดยผ่านบุคคลธรรมดาที่ดำรงตำแหน่งเป็นบุคคลของรัฐ หากได้กระทำภายในขอบเขตและเงื่อนไขหรือวิธีที่กฎหมายกำหนดให้ถือว่าการกระทำนั้นเป็นการกระทำของรัฐ หากการกระทำนั้นมีลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ²

ก. การกระทำของรัฐเป็นการกระทำของบุคคลธรรมดา ซึ่งได้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ข. การกระทำของบุคคลธรรมดาซึ่งดำรงตำแหน่งที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐได้กระทำไปที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งหน้าที่นั้น

¹ ดำรงศ์ สุานดี, รัฐกับการพัฒนา(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 33.

² บรรเจิด สิงคะเนติ, "การควบคุมและการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ", รวมบทความกฎหมายมหาชนจากเว็บไซต์

www.pub-law.net, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เพรส จำกัด , 2545), หน้า 341-352.

ค. การกระทำที่เกี่ยวกับหน้าที่นั้นต้องกระทำเพื่อประโยชน์มหาชนและส่วนรวม

การใช้อำนาจของรัฐที่ผ่านบุคคลธรรมดาอาจไม่ได้กระทำตามที่กฎหมายกำหนดหรือไม่ได้กระทำไปในขอบเขต วิธีการ และวัตถุประสงค์ตามที่กฎหมายประสงค์ อีกทั้งบุคคลธรรมดาผู้ใช้อำนาจรัฐอาจใช้อำนาจไปโดยอำเภอใจ เกินกว่าขอบเขตและวัตถุประสงค์ที่กฎหมายกำหนด บางครั้งอาจกระทำไปโดยมีเจตนาทุจริตต่อหน้าที่เพื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตน โดยไม่ได้คำนึงถึงการกระทำตามหน้าที่เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม การใช้อำนาจในลักษณะต่างๆ ดังกล่าวเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง และสร้างความเสียหายแก่การใช้อำนาจรัฐ จึงจำเป็นต้องมีการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ เพื่อควบคุมการใช้อำนาจรัฐให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ส่วนรวมและเพื่อตอบสนองต่อการดำเนินงานของรัฐให้เป็นไปโดยถูกต้อง ป้องกันไม่ให้เกิดการบิดเบือนการใช้อำนาจรัฐได้

การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐเป็นการตรวจสอบการใช้อำนาจ มิใช่การตรวจสอบที่ตัวอำนาจเพราะอำนาจรัฐเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจอธิปไตยที่ไม่อาจตรวจสอบได้ เนื่องจากมีลักษณะเป็นนามธรรมและไม่มีตัวตน และโดยสภาพอำนาจนั้นในตัวรัฐเองไม่สามารถที่จะใช้อำนาจด้วยตัวรัฐเองได้ การใช้อำนาจรัฐจึงต้องกระทำผ่านตัวแทนของรัฐคือองค์กรของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ฉะนั้นการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ จึงเป็นการตรวจสอบการนำอำนาจรัฐไปใช้หรือการตรวจสอบการใช้อำนาจของตัวบุคคลผู้ใช้อำนาจรัฐนั่นเอง³

ในระบอบประชาธิปไตยที่มีแนวคิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองประเทศโดยผ่านตัวแทนของตน ทั้งนี้เพราะรัฐมีพื้นที่กว้างใหญ่และมีประชากรจำนวนมาก จึงต้องให้มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนโดยตัวแทนจะเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐ ที่ได้รับมาจากประชาชน⁴ กล่าวคือ การใช้อำนาจรัฐโดยตัวแทนนี้อาจกระทำโดยตัวแทนจากการเลือกตั้งของประชาชนโดยตรง ได้แก่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา อันเป็นตัวแทนผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติและตัวแทนประชาชนสรรหาให้ได้คณะรัฐมนตรีอันเป็นตัวแทนผู้ใช้อำนาจบริหาร นอกจากนี้การใช้อำนาจบริหารยังกระทำโดยผ่านเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือข้าราชการด้วย เพื่อให้การใช้อำนาจรัฐในการบริหารปกครองประเทศเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างผลดีต่อการพัฒนาประเทศชาติและสังคมภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งประเทศไทยก็ได้มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามแบบนานาอารยประเทศ ที่มีตัวแทนของประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐ และมีเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือข้าราชการใช้อำนาจรัฐอยู่เหนือ

³ กล้า สมทวนิช, "รัฐธรรมนูญกับมิติใหม่แห่งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ", วารสารศาลรัฐธรรมนูญ 4(มกราคม-เมษายน 2545) : 116.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 115

ประชาชนอยู่มากและกว้างขวาง การใช้อำนาจดังกล่าวไม่ว่าโดยฝ่ายข้าราชการการเมืองและฝ่ายข้าราชการประจำอาจเป็นที่มาของการได้ผลประโยชน์โดยมิชอบ⁵ โดยการใช้อำนาจทางปกครองประเทศไปแสวงหาประโยชน์ให้แก่ตนเองและพวกพ้องในทางมิชอบหรือโดยทุจริต มีการเล่นพรรคเล่นพวก สร้างปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาของระบอบการเมืองการปกครองของไทย จนบางครั้งส่งผลให้การแก้ไขปัญหามืองหลายประการขาดประสิทธิภาพ ประชาชนได้รับผลกระทบจากกลไกทางการเมืองที่ล่าช้าและนำมาสู่วิกฤตของสังคมในด้านต่างๆ ทั้งในด้านวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ วิกฤตการณ์ทางสังคม เป็นต้น

ดังนั้นจึงมีแนวคิดในการปฏิรูประบบการเมืองเพื่อกำหนดโครงสร้างองค์กรทางการเมือง ระบบการใช้อำนาจรัฐเสียใหม่ เพื่อให้มีการควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป็นไปตามความมุ่งหวังของประชาชนได้ ซึ่งได้มีการสร้างมติใหม่แห่งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) ที่นำแนวคิดตามหลักรัฐธรรมนูญนิยมมาบัญญัติไว้ คือ

1. การเสริมสร้างสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างกว้างขวาง และสร้างระบบการเมืองภาคพลเมือง เพื่อให้ประชาชนมีสิทธิและมีส่วนร่วมในทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น
2. มีมาตรการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในทุกระดับ เพื่อให้การเมืองมีความชอบธรรม โปร่งใส และให้ระบบทางการเมืองสามารถถูกตรวจสอบได้จากหลายกระบวนการ และให้เป็นระบบการเมืองที่มีความชอบธรรม
3. สร้างระบบการเมือง การปกครอง และการบริหารประเทศให้มีความเข้มแข็ง สร้างเสถียรภาพให้แก่รัฐบาล และสร้างระบบรัฐสภาที่มีเหตุผล ซึ่งเป็นการสร้างระบบการเมืองที่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาของชาติและสร้างความสงบสุขในสังคมได้

ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ โดยมีการวางรูปแบบและกำหนดตัวองค์กรเพื่อการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐไว้จนครบทุกมิติ โดยมุ่งสร้างองค์กรตามรัฐธรรมนูญในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐที่มีความเข้มแข็ง กำหนดบทบาทและหน้าที่ของแต่ละองค์กรให้มีความชัดเจน และสร้างระบบการตรวจสอบที่ครอบคลุมอย่างกว้างขวางในทุกมิติและทุกระดับ อีกทั้งยังเป็นองค์กรและมีกระบวนการที่เป็นอิสระโดยมุ่งหวังให้ระบบการตรวจสอบการใช้อำนาจขององค์กรต่างๆ เป็นระบบสำคัญที่เป็นพื้นฐานในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้⁶

⁵ มานิต จุมปา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2542), หน้า 245.

⁶ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, "ระบบการควบคุมการใช้อำนาจของรัฐ" วารสารศาลปกครอง(ฉบับศาลปกครอง), 13 (สิงหาคม 2537 ตอน 2) : 14-15.

ดังนั้นเมื่อรัฐใดที่มีระบบการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐที่มีความเข้มแข็ง มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดความสมดุลในการใช้อำนาจรัฐ กระทำการเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยการดำเนินกิจกรรมสำคัญของรัฐที่มีลักษณะครอบคลุมในภารกิจต่างๆ ก็จะกระทำไปโดยชอบด้วยกฎหมาย มีความเป็นธรรม และมีการดำเนินการที่ดีเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน สร้างความอยู่ดีกินดี และความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประชาชนคนในชาติ และสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการพัฒนาประเทศได้ต่อไปในอนาคต

2.1.2 องค์การตามรัฐธรรมนูญกับการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) ได้นำแนวคิดการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐมาสร้างองค์การตรวจสอบการใช้อำนาจที่มีความเป็นอิสระ สามารถตรวจสอบการใช้อำนาจที่ครอบคลุมกิจการของรัฐทุกด้าน มีความเหมาะสมกับสภาพกิจกรรมของรัฐ และปรับปรุงระบบการตรวจสอบที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ เพื่อสร้างประสิทธิภาพของระบบการตรวจสอบและเป็นการสร้างระบบการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐให้เกิดผลดีระหว่างการใช้อำนาจรัฐของเจ้าหน้าที่เพื่อประโยชน์ส่วนรวมกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ซึ่งสามารถจัดแบ่งองค์การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐตามลำดับขั้นตอนและกระบวนการตั้งแต่การเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองจนถึงการพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดขององค์กรที่มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัย ได้ดังนี้

- ก. องค์กรควบคุมและตรวจสอบการเลือกตั้ง
- ข. องค์กรควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐตามรัฐธรรมนูญ
- ค. องค์กรควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยฝ่ายตุลาการ

ก. องค์กรควบคุมและตรวจสอบการเลือกตั้ง

เนื่องจากการเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยต้องผ่านระบบการเลือกตั้งที่มีการเลือกตั้งโดยประชาชนเพื่อมอบฉันทานุมัติในการเข้ามาสู่ตำแหน่งทางการเมืองให้มีอำนาจในการปกครองและบริหารประเทศ ฉะนั้นองค์กรตรวจสอบการเลือกตั้งจึงเป็นองค์กรแรกที่มีความสำคัญต่อระบบการตรวจสอบเพื่อคัดบุคคลที่จะเข้าไปมีอำนาจและตำแหน่งหน้าที่ทางการเมืองให้ได้บุคคลที่มีคุณภาพ มีความซื่อสัตย์สุจริต โดยผ่านระบบการเลือกตั้งที่มีความบริสุทธิ์และใสสะอาด ไม่ใช่ได้

นักการเมืองที่เข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองจากการซื้อเสียงเลือกตั้งเพื่อหวังที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งหน้าที่ทางการเมืองแสวงหาผลประโยชน์จากตำแหน่งทางการเมืองดังกล่าว

ฉะนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) จึงได้มีการจัดตั้ง คณะกรรมการการเลือกตั้ง เป็นองค์กรควบคุมและตรวจสอบการเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาท้องถิ่น และผู้บริหารท้องถิ่น รวมทั้งการออกเสียงประชามติให้เป็นไปโดยสุจริต และเที่ยงธรรม โดยรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้ คณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจดำเนินการสืบสวนสอบสวนเพื่อหาข้อเท็จจริง และวินิจฉัยชี้ขาดปัญหาหรือข้อโต้แย้งในเรื่องเกี่ยวกับการเลือกตั้งได้ เพื่อให้การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาท้องถิ่น และผู้บริหารท้องถิ่น รวมทั้งการออกเสียงประชามติให้เป็นไปโดยเที่ยงธรรม และสุจริต เพื่อได้คนดีเข้ามาอยู่ในระบบการเมือง

ทั้งนี้เนื่องจากในอดีตการดูแลและควบคุมการเลือกตั้งก่อนมี รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 นั้นอยู่ในความดูแลของกระทรวงมหาดไทยและศาลยุติธรรมมาโดยตลอด ซึ่งมีปัญหาของความเป็นกลางของเจ้าหน้าที่ที่เอนเอียงไปตามผู้มีอำนาจทางการเมืองและการเลือกตั้งแต่ละครั้งก็เห็นได้ชัดว่ามีการซื้อขายเสียง แต่ก็ไม่สามารถดำเนินคดีได้อย่างจริงจัง เพราะขาดองค์กรที่มีความเป็นอิสระมาดูแล และขาดองค์กรที่เข้ามาควบคุมและดำเนินการจัดการเลือกตั้งให้เป็นไปโดยสุจริต และมีความเที่ยงธรรม จึงได้มีแนวคิดในการจัดตั้ง คณะกรรมการการเลือกตั้งขึ้นมาเป็นองค์กรควบคุมและดูแลการเลือกตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540)

โดยคณะกรรมการการเลือกตั้งประกอบด้วยประธานกรรมการคนหนึ่ง และกรรมการอื่นอีกสี่คน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภามีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละเจ็ดปี ดำรงตำแหน่งได้เพียงวาระเดียว คณะกรรมการการเลือกตั้งมีสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นหน่วยงานธุรการ โดยมีเลขาธิการคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นผู้รับผิดชอบและเป็นผู้บังคับบัญชาของข้าราชการและลูกจ้างของสำนักงาน คณะกรรมการการเลือกตั้งขึ้นตรงต่อประธานกรรมการการเลือกตั้ง

ดังนั้นคณะกรรมการการเลือกตั้งจึงเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) โดยมีวัตถุประสงค์มุ่งเน้นให้เป็นองค์กรที่ดูแลและควบคุมการเลือกตั้งและอำนวยความสะดวกที่ เป็นอิสระจากฝ่ายบริหารเพื่อเป็นหลักประกันให้กลไกในการเลือกตั้งเป็นไปโดยความบริสุทธิ์ยุติธรรมและให้เป็นองค์กรที่จัดการเลือกตั้งได้อย่างมี

⁷ สมคิด เลิศไพฑูรย์, กฎหมายเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2542), หน้า 79.

ประสิทธิภาพ ปราศจากการแทรกแซงทางการเมือง ซึ่งจะเป็นผลดีต่อผู้สมัครรับเลือกตั้งทุกฝ่าย^๑ ซึ่งจะช่วยให้การตรวจสอบการเลือกตั้งให้ระบบการเมืองได้บุคคลที่มีคุณภาพมีความรู้ความสามารถ และเป็นคนดีเข้ามาสู่ระบบการเมืองได้มากขึ้น

ข. องค์การควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐตามรัฐธรรมนูญ

เมื่อผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้เข้ามาสู่ตำแหน่งทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐได้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ราชการโดยใช้อำนาจรัฐแล้ว เพื่อเป็นการป้องกันและปราบปรามมิให้มีการใช้อำนาจรัฐหรือการดำเนินกิจการของรัฐโดยผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐไปกระทบกระเทือนต่อประชาชนหรือสร้างความเสียหายแก่รัฐหรือการแสวงหาผลประโยชน์จากตำแหน่งหน้าที่โดยมิชอบ รัฐธรรมนูญจึงได้บัญญัติจัดตั้งองค์การควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในทุกมิติของการดำเนินกิจการของรัฐ ดังนี้

ข.1 คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติเป็นองค์กรหลักที่มีบทบาทสำคัญในการควบคุมตรวจสอบเกี่ยวกับการทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยให้มีอำนาจหลายประการ กล่าวคือ ในการไต่สวนและทำความเข้าใจเสนอต่ออวุฒิสภาในการถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและข้าราชการระดับสูง การไต่สวนและสรุปสำนวนพร้อมความเห็นในการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองไปยังศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง การไต่สวนและวินิจฉัยว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐร่ำรวยผิดปกติ กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการหรือในการยุติธรรม หรือการตรวจสอบความถูกต้องและความมีอยู่จริงของทรัพย์สินในบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เป็นต้น เพื่อให้การป้องกันและปราบปรามการทุจริต การกระทำความผิดของเจ้าหน้าที่ของรัฐในตำแหน่งหน้าที่ราชการหรือในการยุติธรรมเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เดิมคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ (ป.ป.ป.) ทำหน้าที่เป็นองค์กรหลักในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและ

^๑ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, รายงานประจำปี พ.ศ. 2541-2542., หน้า 13.

ประพดิมิชอบในวงราชการ แต่มีปัญหาการดำเนินงานอันเนื่องมาจากเหตุผลหลายๆ ประการ ดังพอสรุปได้ดังนี้⁹

- 1) คณะกรรมการ ป.ป.ป.และสำนักงานคณะกรรมการ ป.ป.ป.ขาดความเป็นอิสระตกอยู่ภายใต้การครอบงำของฝ่ายบริหาร
- 2) กระบวนการทำงานไม่สามารถนำตัวข้าราชการระดับสูง นักการเมืองมาลงโทษได้ เพราะมีอิทธิพล อำนาจ บารมี มากเกินกว่าที่กระบวนการสืบสวน สอบสวนปกติจะค้นหาความจริงได้
- 3) กฎหมายป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพดิมิชอบในวงราชการมีช่องว่างหลายประการ เช่น จะสอบสวนความผิดของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่พ้นตำแหน่งไปเกินกว่า 1 ปีไม่ได้ และมาตรการแสดงทรัพย์สินและหนี้สินเพื่อตรวจดูความถูกต้องแท้จริงของบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินไม่มีบทบัญญัติให้อำนาจในการตรวจสอบบัญชีดังกล่าว แต่กลับถือเป็นความลับ จนกว่าจะมีการกล่าวหาว่าร้ายยผิดปกติจึงจะดำเนินการเปิดเผยบัญชีแสดงรายการแสดงทรัพย์สินและหนี้สินได้
- 4) คณะกรรมการ ป.ป.ป. ไม่มีอำนาจตามกฎหมายที่แท้จริง เพราะการดำเนินพิจารณาและวินิจฉัยได้ แต่จะต้องส่งเรื่องไปยังหน่วยงานต้นสังกัดของเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำผิด เพื่อพิจารณาลงโทษอีกครั้งหนึ่ง โดยหน่วยงานต้นสังกัดสามารถพิจารณาลงโทษได้อย่างอิสระ ไม่จำเป็นต้องถือตามความเห็นของคณะกรรมการ ป.ป.ป. และการดำเนินคดีอาญาสำนวนการสอบสวนของคณะกรรมการ ป.ป.ป. เป็นเพียงสำนวนเบื้องต้น พนักงานสอบสวนสามารถที่จะดำเนินการรวบรวมพยานหลักฐานใหม่และมีความเห็นสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องผู้กระทำผิดได้โดยไม่ต้องถือตามสำนวนการสอบสวนของคณะกรรมการ ป.ป.ป.

ดังนั้นการจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงได้จัดตั้งองค์กรใหม่ที่มีความเป็นอิสระและมีอำนาจตามกฎหมายที่เพิ่มขึ้นเพื่อช่วยให้การตรวจสอบมีประสิทธิภาพ ที่เรียกว่า คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือ ป.ป.ช. ขึ้น เพื่อเป็นองค์กรกลางเพื่อดูแลการป้องกันและปราบปรามการทุจริตของประเทศ

รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ประกอบด้วยประธานกรรมการคนหนึ่งและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิอื่นอีก 8 คน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภาที่คัดเลือกมาจากผู้ซึ่งมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ประจักษ์ มีวาระการดำรง

⁹ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, "ระบบการตรวจสอบทุจริต ผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง", รายงานวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอการปฏิรูปการเมืองไทยเสนอต่อคณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย (คพป.) (กรุงเทพมหานคร : สกว. , 2538) , หน้า20-22.

ตำแหน่งวาระละเก้าปี และดำรงตำแหน่งได้เพียงวาระเดียว คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีหน่วยธุรการคือ สำนักงาน ป.ป.ช. มีเลขาธิการคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นผู้รับผิดชอบ และเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการและลูกจ้างของสำนักงานคณะกรรมการ.ป.ป.ช. ขึ้นตรงต่อประธานกรรมการ ป.ป.ช.

ดังนั้นคณะกรรมการ ป.ป.ช. จึงเป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญที่มีอำนาจตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ในด้านการทุจริต การกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ และงานยุติธรรม โดยเป็นองค์กรหลักเพื่อสร้างการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐที่โปร่งใส บริสุทธิ์และก่อให้เกิดการบริหารประเทศเป็นไปโดยสุจริต และสนองตอบต่อผลประโยชน์ของชาติและประชาชนได้ โดยในรายละเอียดจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

ข.2 คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน

รัฐธรรมนูญได้กำหนดเรื่องการตรวจเงินแผ่นดินไว้ในหมวด 11 ตามมาตรา 312 โดยบัญญัติให้คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการวางนโยบาย การตรวจเงินแผ่นดิน การกำหนดหลักเกณฑ์มาตรฐานเกี่ยวกับการตรวจเงินแผ่นดิน การให้คำปรึกษาและการเสนอแนะให้มีการแก้ไขข้อบกพร่องเกี่ยวกับการตรวจเงินแผ่นดิน และการพิจารณาวินิจฉัยความผิดทางวินัย การงบประมาณ และการคลังในฐานะเป็นองค์กรสูงสุดในด้านการพิจารณาวินิจฉัยเรื่องการกระทำผิดทางการเงินการงบประมาณและการคลัง¹⁰ การกำหนดให้มีคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน เนื่องจากแนวคิดที่ว่า การบริหารประเทศของรัฐบาลจำเป็นต้องมีการใช้จ่ายเงินงบประมาณแผ่นดินซึ่งเป็นภาษีของประชาชน ที่มีจำนวนจำกัด โดยต้องมีการบริหารให้เกิดอรรถประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้มีการทุจริตหรือเกิดการรั่วไหลในการใช้เงินงบประมาณ และไม่ให้เกิดความสูญเสียเงินงบประมาณจากการนำไปใช้บริหารราชการแผ่นดิน จึงจำเป็นต้องมีการควบคุมและตรวจสอบการใช้จ่ายเงินของรัฐดังกล่าว แต่เนื่องจากในอดีตองค์กรการตรวจสอบการใช้จ่ายเงินงบประมาณแผ่นดินขาดความเป็นอิสระเพราะเป็นหน่วยงานราชการที่ขึ้นอยู่กับฝ่ายบริหาร และไม่มีอำนาจในการควบคุมและตรวจสอบการใช้จ่ายเงินงบประมาณได้อย่างแท้จริง ดังนั้นรัฐธรรมนูญใหม่จึงปรับปรุงให้องค์กรในการควบคุมและตรวจสอบการใช้จ่ายเงินงบประมาณแผ่นดินได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความเป็นอิสระจึงจัดตั้งคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินขึ้นมา¹¹

¹⁰ บรรเจิด สิงคะเนติ, "การควบคุมและการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ", รวมบทความกฎหมายมหาชนจากเว็บไซต์ www.pub.law.net, หน้า 361-362.

¹¹ ชาญชัย แสงวงศ์, การควบคุมการใช้อำนาจของฝ่ายบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2540), หน้า 91-90.

คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินประกอบด้วยประธานกรรมการคนหนึ่งและกรรมการอื่นอีก 9 คน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภาจากผู้มีความชำนาญและประสบการณ์ด้านการตรวจเงินแผ่นดิน การบัญชี การตรวจสอบภายใน การเงิน การคลังและด้านอื่น โดยมีวาระดำรงตำแหน่งวาระละ 6 ปี เพียงวาระเดียว นอกจากนี้มีสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินโดยมีผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดินคนหนึ่งเป็นผู้รับผิดชอบและเป็นผู้บังคับบัญชาของข้าราชการและลูกจ้างของสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน ขึ้นตรงต่อประธานกรรมการตรวจเงินแผ่นดินเพื่อทำหน้าที่เป็นหน่วยธุรการของคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน

ดังนั้นคณะกรรมการการตรวจเงินแผ่นดินจึงเป็นองค์กรที่รัฐธรรมนูญบัญญัติขึ้นมาเพื่อมีอำนาจในการควบคุมและตรวจสอบการใช้จ่ายเงินงบประมาณแผ่นดินมิให้มีการสูญเสียเงินงบประมาณไปโดยการกระทำที่มิชอบของผู้ใช้อำนาจรัฐ อีกทั้งยังมีมาตรการในการควบคุมและการลงโทษแก่ผู้ที่ใช้งบประมาณแผ่นดินไปโดยไม่ถูกต้องได้ ทั้งนี้เพื่อการบริหารประเทศของรัฐใช้จ่ายเงินงบประมาณแผ่นดินให้มีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศชาติเจริญขึ้นได้

ข.3. ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา

รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาเป็นองค์กรที่เข้ามาร่วมในการตรวจสอบการใช้อำนาจขององค์กรของรัฐโดยให้มีอำนาจในการพิจารณาและสอบสวนข้อเท็จจริงตามคำร้องเรียนในกรณีที่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายหรือปฏิบัตินอกเหนืออำนาจหน้าที่ตามกฎหมายหรือละเลยไม่ปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของรัฐ หรือในกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติหรือละเลยไม่ปฏิบัติหน้าที่จนเกิดความเสียหายแก่ประชาชนโดยไม่เป็นธรรม ไม่ว่าจะการนั้นจะชอบหรือไม่ชอบด้วยกฎหมาย¹²

นอกจากนั้นผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภายังมีอำนาจในการเสนอเรื่องพร้อมความเห็นเสนอต่อศาลรัฐธรรมนูญหรือศาลปกครอง เพื่อวินิจฉัยในกรณีที่เห็นวาทบัญญัติแห่งกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ หรือการกระทำใดๆ ที่มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ และมีอำนาจในการเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐ เพื่อให้พิจารณาปรับปรุงหรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ หรือมีอำนาจในการแจ้งให้หน่วยงานที่มีอำนาจสอบสวน หรือผู้บังคับบัญชาของเจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินการตามอำนาจหน้าที่เมื่อมีเหตุอันควรสงสัยว่าการทุจริตหรือประพฤตินิชอบในตำแหน่งหน้าที่ราชการทั้งในทางอาญาหรือวินัย จึงเห็นได้ว่า

¹² บรรเจิด สิงคนดี, "การควบคุมและการตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ" ,รวมบทความกฎหมายมหาชนจากเว็บไซต์ www.pub-law.net , หน้า 373.

ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภามีอำนาจในการริเริ่มและเสนอเรื่องให้มีการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐได้ แต่ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาต่างจากองค์กรตรวจสอบอื่นในรัฐธรรมนูญ เพราะไม่มีอำนาจในการสั่งหรือพิพากษา แต่มีอำนาจเพียงประการเดียว คือ ทำรายงานเสนอรัฐสภาและพิมพ์เผยแพร่ให้สาธารณชนรับทราบ ซึ่งเป็นการควบคุมทางการเมืองตลอดจนให้สื่อมวลชนและประชาชนได้ใช้มติมหาชนวิพากษ์วิจารณ์ส่วนราชการนั้นๆ ได้¹³

ตามรัฐธรรมนูญกำหนดให้ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาไม่เกิน 3 คน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภา จากบุคคลที่เป็นที่ยอมรับนับถือของประชาชน มีความรอบรู้และประสบการณ์ในการบริหารราชการแผ่นดิน รัฐวิสาหกิจหรือกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ร่วมกันของสาธารณะและมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ประจักษ์ โดยให้มีวาระการดำรงตำแหน่ง 6 ปี และเป็นได้วาระเดียว มีสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา มีเลขาธิการสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาเป็นผู้รับผิดชอบและเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการและลูกจ้างของสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาขึ้นตรงต่อผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา เพื่อทำหน้าที่เป็นหน่วยธุรการของผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา

ดังนั้นผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาจึงเป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญที่มีอำนาจในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ โดยพิจารณาและตรวจสอบข้อเท็จจริงตามคำร้องเรียนของการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชนโดยไม่เป็นธรรม ทั้งนี้เพื่อขจัดความเดือดร้อนของประชาชน สร้างความเป็นธรรมและความถูกต้องในการบริหารราชการแผ่นดิน โดยมีเจตนาที่จะส่งเสริมคุ้มครองและให้หลักประกันต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้อย่างเหมาะสมและเป็นธรรมและก่อให้เกิดการบริหารราชการแผ่นดินที่มีความถูกต้องและมีประสิทธิภาพได้

ข.4 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีอำนาจในการตรวจสอบและรายงานการกระทำหรือการละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน และเสนอมาตรการแก้ไขที่เหมาะสมต่อบุคคลหรือหน่วยงานที่กระทำหรือละเลยการกระทำดังกล่าว และเสนอแนะนโยบายและข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรีเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน จัดทำรายงานประจำปี เพื่อประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนภายในประเทศและเสนอต่อรัฐสภา

¹³ มานิต จุมปา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540, หน้า 155.

ทั้งนี้เนื่องจากในอดีตองค์กรต่าง ๆ ที่รัฐตั้งขึ้นเพื่อดูแลสิทธิมนุษยชนมีความไม่เป็นอิสระในการทำงานเนื่องจากต้องขึ้นกับระบบราชการ และมีหน้าที่ส่งเสริมมากกว่าการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน อีกทั้งในประเทศไทยยังไม่มีหน่วยงานในการตรวจตรา สอดส่องหรือดำเนินการให้ประชาชนได้รับสิทธิประโยชน์ตามที่ควรจะมีแม้สิทธิดังกล่าวจะเป็นสิทธิพื้นฐานเบื้องต้น ดังนั้นเพื่อสร้างองค์กรที่มีอิสระในการคอยดูแล ส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขึ้น จึงได้มีการบัญญัติจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540)¹⁴

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ประกอบด้วยประธานกรรมการคนหนึ่งและกรรมการอื่นอีกสิบคน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภา มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละหกปี ดำรงตำแหน่งได้เพียงวาระเดียว มีสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ โดยมีเลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเป็นผู้รับผิดชอบ และเป็นผู้บังคับบัญชาของข้าราชการและลูกจ้างของสำนักคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ขึ้นตรงต่อประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่เป็นหน่วยธุรการของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ดังนั้นคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจึงเป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ ที่มีอำนาจหน้าที่ในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย และเป็นองค์กรที่เกิดขึ้นมาเพื่อตรวจสอบถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่หน่วยงานของรัฐ หรือผู้ใช้อำนาจกระทำต่อประชาชนได้ เช่น ประเทศไทยถูกกล่าวหาเสมอว่ารัฐได้ละเมิดสิทธิมนุษยชนไม่ว่าจะเป็นกรณีตำรวจวิสามัญฆาตกรรมคนร้าย เป็นต้น ทั้งนี้การเกิดขึ้นของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติก็จะช่วยให้รัฐคำนึงถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนทั้งสิทธิในชีวิตร่างกาย เสรีภาพ เพื่อให้สังคมอยู่ได้อย่างสงบสุขต่อไป

ค. องค์กรควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยฝ่ายตุลาการ

เมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับการใช้อำนาจรัฐของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย มีการทุจริต มีการใช้อำนาจหน้าที่จากตำแหน่งตำแหน่งโดยมิชอบ หรือมีการฝ่าฝืนต่อรัฐธรรมนูญและกฎหมายต่างๆแล้วนั้น จะมีองค์กรผู้วินิจฉัยชี้ขาดในท้ายที่สุดได้แก่องค์กรฝ่ายตุลาการ ซึ่งมีความเป็นอิสระ มีหลักประกันความเป็นอิสระของตุลาการ โดยมีคำกล่าวที่ว่า รัฐใดปราศจากการควบคุมและตรวจสอบโดยองค์กร

¹⁴ ศูนย์บริการข้อมูลและกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา "คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ", ครั้งที่ 1 กุมภาพันธ์ 2543, หน้า 17-19.

ฝ่ายตุลาการไม่ถือว่ารัฐนั้นเป็นนิติรัฐ ซึ่งประเทศไทยมีการจัดตั้งองค์กรฝ่ายตุลาการขึ้นมาโดยให้ทำหน้าที่ในการพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทหรือข้อขัดแย้งตามรัฐธรรมนูญและตามกฎหมายต่างๆ ดังนี้

ค.1 ศาลรัฐธรรมนูญ

ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรใหม่ที่เกิดขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) เนื่องจากแนวคิดที่ว่าแต่เดิมการที่ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญที่ถือว่ารัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด บทบัญญัติใดจะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มิได้ ซึ่งมีองค์กรที่มีอำนาจในการตีความว่ากฎหมายใดขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ คือ คณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ แต่มีข้อจำกัดในเรื่องความเป็นกลางและความเป็นอิสระในการวินิจฉัย มีกระบวนการพิจารณาที่ไม่ชัดเจน ฉะนั้นเมื่อได้มีการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในปี พ.ศ. 2540 จึงได้มีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญเข้ามาทำหน้าที่แทนคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ¹⁵ เพื่อทำหน้าที่ชี้ขาดปัญหาที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญและปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ โดยให้มีอิสระในการดำเนินงานอย่างเต็มที่โดยตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ประกอบด้วยประธานศาลรัฐธรรมนูญคนหนึ่ง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญอีก 14 คน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภา โดยมาจากผู้พิพากษาในศาลฎีกา และผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันนิติศาสตร์ จำนวนอย่างละ 5 คน มาจากตุลาการในศาลปกครองสูงสุดจำนวน 2 คน และมาจากผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันรัฐศาสตร์จำนวน 3 คน¹⁶ นอกจากนั้นยังมีสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ โดยมีเลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญคนหนึ่งเป็นผู้รับผิดชอบและเป็นผู้บังคับบัญชาการปฏิบัติงานของข้าราชการและลูกจ้างของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญโดยขึ้นตรงต่อประธานศาลรัฐธรรมนูญเพื่อทำหน้าที่เป็นหน่วยธุรการให้แก่ศาลรัฐธรรมนูญและอำนวยความสะดวกของศาลรัฐธรรมนูญให้ปฏิบัติงานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยองค์กรศาลรัฐธรรมนูญเป็นการกำหนดขึ้นจากแนวคิดเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญมีบทบาทที่สำคัญในการควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยเฉพาะการควบคุมมิให้กฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ รวมทั้งยังกำหนดให้มีอำนาจในการควบคุมตรวจสอบผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอันเป็นการตรวจสอบในลักษณะเฉพาะต่อบุคคลที่มีความสำคัญในการบริหารประเทศ เช่น อำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาด

¹⁵ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ศาลรัฐธรรมนูญในปัจจุบัน, "รายงานประจำปีศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2543", หน้า 23.

¹⁶ รัฐธรรมนูญ มาตรา 255

การสิ้นสุดสมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภา¹⁷ อำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดการสิ้นสุดความเป็นรัฐมนตรี¹⁸ และอำนาจในการวินิจฉัยว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดจงใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและเอกสารประกอบด้วยข้อความอันเป็นเท็จ¹⁹ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญได้เป็นผู้พิจารณาวินิจฉัย หรือได้มีการทบทวนตรวจสอบในเรื่องที่สำคัญและจำต้องชี้ขาดต่อบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งสาธารณะที่สำคัญตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งในรายละเอียดจะได้กล่าวถึงต่อไป

ค.2 ศาลปกครอง

ศาลปกครองเป็นองค์กรหนึ่งที่เกิดขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) และตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 เป็นองค์กรที่มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาททางปกครองหรือคดีปกครอง ซึ่งเป็นข้อพิพาทระหว่างหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเอกชน หรือระหว่างหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยกันเองและเป็นข้อพิพาทอันเนื่องมาจากการกระทำหรือละเว้นการกระทำที่หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องปฏิบัติตามกฎหมายหรือจากการกระทำที่ล่าช้า เป็นต้น

ทั้งนี้เนื่องจากการบริหารราชการแผ่นดินต้องตกอยู่ภายใต้ “หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครอง” โดยมีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและประโยชน์สุขของประชาชน มิให้มีการใช้อำนาจตามอำเภอใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานของรัฐ และเพื่อเป็นการส่งเสริมประโยชน์สาธารณะให้มีผลบังคับได้จริงก็ต่อเมื่อมีการควบคุมความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครองให้มีประสิทธิภาพ²⁰ ช่วยส่งผลดีต่อระบอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ในอดีตระบบการควบคุมความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครองมีองค์กรตุลาการ คือ ศาลยุติธรรมเป็นผู้ตรวจสอบพิจารณาและพิพากษาคดี แต่เนื่องจากลักษณะพิเศษของคดีปกครองที่แตกต่างจากคดีแพ่งทั่วไป มีกระบวนการพิจารณาคดีการแสวงหาข้อเท็จจริง และความเชี่ยวชาญของผู้พิพากษาในคดีปกครอง เป็นต้น จึงจำเป็นต้องจัดตั้งศาลปกครองขึ้นมาเป็นองค์กรควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในการควบคุม

¹⁷ รัฐธรรมนูญ มาตรา 96, 110 และมาตรา 111

¹⁸ รัฐธรรมนูญ มาตรา 216 และมาตรา 110

¹⁹ รัฐธรรมนูญ มาตรา 295

²⁰ วรพจน์ วิศุทธิ์พิชญ์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาลปกครอง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2544).

ความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครองแทนที่ศาลยุติธรรม โดยให้มีการจัดตั้งศาลปกครองออกเป็น 2 ชั้น คือ ศาลปกครองสูงสุดและศาลปกครองชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยศาลปกครองกลางและศาลปกครองชั้นต้นอื่นๆ ในภูมิภาค มีการจัดตั้งคณะกรรมการตุลาการศาลปกครองหรือ กตป. เพื่อมาทำหน้าที่บริหารงานของศาลปกครอง และให้ศาลปกครองมีสำนักงานศาลปกครองเป็นหน่วยงานธุรการของศาลปกครองที่เป็นอิสระ มีเลขาธิการสำนักงานศาลปกครองเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการและลูกจ้างของสำนักงานศาลปกครองขึ้นตรงต่อประธานศาลปกครองสูงสุด²¹

การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยองค์กรศาลปกครองเป็นการกำหนดขึ้นให้เป็นระบบศาลคู่ โดยแยกศาลปกครองออกจากศาลยุติธรรม เพื่อพิพากษาคดีปกครองอันได้แก่ ข้อพิพาททางปกครอง คดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำละเมิดหรือความรับผิดทางปกครอง และคดีเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองขึ้นมาเป็นพิเศษ เพื่อเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการควบคุมตรวจสอบการกระทำของฝ่ายปกครองว่ากระทำไปชอบด้วยกฎหมาย กระทำไปถูกต้องตามวัตถุประสงค์ กระบวนการ และวิธีการที่กฎหมายกำหนดไว้หรือไม่ ซึ่งการตรวจสอบดังกล่าวย่อมส่งผลให้เกิดระบบการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และส่งผลให้การดำเนินงานของฝ่ายปกครองมีลักษณะโปร่งใส ถูกตรวจสอบได้มากขึ้น

ค.3 ศาลยุติธรรม

ศาลยุติธรรมเป็นองค์กรตุลาการในกระบวนการยุติธรรมที่เก่าแก่ที่สุดของประเทศไทย โดยมีการจัดตั้งมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการจัดรูปองค์กรให้ศาลที่ประจำอยู่ในหน่วยงานต่างๆ มาไว้ที่กระทรวงยุติธรรมเป็นที่เดียวกัน เว้นแต่ศาลทหารที่สังกัดอยู่ในกระทรวงกลาโหม ในปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) ได้บัญญัติให้มีการจัดตั้งศาลใหม่ตามความเหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ซึ่งนับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ขององค์กรตุลาการ²²

โดยศาลยุติธรรมเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญที่มีอำนาจในการพิจารณาคดีทั้งปวงเว้นแต่กฎหมายหรือรัฐธรรมนูญจะบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลอื่น ทั้งนี้ศาลยุติธรรมเป็นองค์กรที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั่วไปที่คดีหรือข้อพิพาทไม่อยู่ในเขตอำนาจของศาลอื่นใด การควบคุมตรวจสอบของศาลยุติธรรมเป็นการตรวจสอบตามกฎหมายทั่วไป เช่น ประมวลกฎหมายอาญา อันเป็นกฎหมายที่กำหนดการตรวจสอบไว้เป็นการ

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 103-119.

²² กุมพล พลวัน, การบริหารกระบวนการยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2544), หน้า 100-101.

ทั่วไปสำหรับการใช้อำนาจโดยมิชอบของนักการเมืองและข้าราชการประจำ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท

1. ความผิดที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจหน้าที่ไปในทางแสวงหาประโยชน์ให้แก่ตนเองหรือผู้อื่น

2. ความผิดที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจหน้าที่ราชการก่อให้เกิดความเสียหายแก่รัฐหรือผู้อื่น²³

ศาลยุติธรรม แบ่งออกเป็น 3 ชั้นคือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา มีการจัดตั้งคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม หรือ ก.ต. ทำหน้าที่การพิจารณาแต่งตั้งโยกย้ายและดูแลความเป็นอิสระของตุลาการ คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมหรือ ก.บ.ศ. เพื่อกำกับดูแลการบริหารงานของศาลยุติธรรมในส่วนที่เกี่ยวกับบริหารราชการและงานธุรการของศาล และมีคณะกรรมการข้าราชการศาลยุติธรรม หรือ ก.ศ. มีอำนาจแต่งตั้งโยกย้ายและดูแลระบบงานบุคคลของข้าราชการและลูกจ้างในศาลยุติธรรม และให้ศาลยุติธรรมมีหน่วยธุรการคือสำนักงานศาลยุติธรรม ที่มีความเป็นอิสระในด้านการบริหารงานบุคคล งบประมาณ และการดำเนินการอื่นๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติ โดยมีเลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมเป็นผู้บังคับบัญชาและดูแลข้าราชการและลูกจ้างของศาลยุติธรรมและเลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของประธานศาลฎีกา²⁴

การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยองค์กรศาลยุติธรรมเป็นการเกิดขึ้นในระบบศาลคู่ เพื่อพิจารณาบรรดาคดีที่ฟ้อง เพื่อตรวจสอบถึงการกระทำของนักการเมืองและข้าราชการในทางส่วนตัวว่าได้กระทำการใดๆ ละเมิดต่อกฎหมายอาญา หรือกระทำการใดๆ ที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายอื่นที่อยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรม ซึ่งการตรวจสอบดังกล่าวจะช่วยส่งผลในการปราบปรามการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐให้เกรงกลัวต่อการกระทำที่ได้ละเมิดต่อกฎหมายหรือกระทำโดยไม่ถูกต้อง

ค.4 ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้มีศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นองค์กรพิเศษในการควบคุมตรวจสอบผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอีกองค์กรหนึ่งสังกัดอยู่ในศาลยุติธรรม โดยเห็นว่ากระบวนการพิจารณาคดีอาญาปกติไม่เหมาะสมกับ

²³ บรรเจิด สิงคนิต, "การควบคุมและการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ", รวมบทความกฎหมายมหาชนจากเว็บไซต์ www.pub-law.net, หน้า 359-360.

²⁴ มานิต จุมปา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540, หน้า 222-225.

ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ถูกกล่าวหาว่าร่ำรวยผิดปกติ กระทำผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือการทุจริตตามกฎหมายอาญาหรือตามกฎหมายอื่น ทั้งนี้เนื่องจากการตรวจสอบการทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองของไทยในอดีตมีความไม่สมบูรณ์ การตรวจสอบการทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูงมักไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร และการใช้กระบวนการตรวจสอบผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองยังใช้กระบวนการเดียวกับข้าราชการอื่น ทั้งที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีอิทธิพล มีบารมี และอำนาจมากกว่าข้าราชการปกติ ดังนั้นจึงต้องมีกระบวนการพิเศษขึ้นมา เพื่อใช้ในการดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยเฉพาะโดยหวังว่าจะสามารถตรวจสอบในด้านการดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้อย่างจริงจัง

ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งการเมืองเกิดขึ้นเมื่อมีการยื่นฟ้องคดีต่อศาลให้ประธานศาลฎีกาเรียกประชุมใหญ่ศาลฎีกาเลือกผู้พิพากษาในศาลฎีกาที่ดำรงตำแหน่งไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาศาลฎีกาเป็นองค์คณะผู้พิพากษา เพื่อพิจารณาคดีโดยการเลือกองค์คณะให้ใช้วิธีลงคะแนนลับ และให้ผู้พิพากษาที่ได้รับคะแนนสูงสุดเรียงลงไปจนครบจำนวนเก้าคนเป็นผู้ได้รับเลือกเป็นองค์คณะผู้พิพากษาคดีนั้น โดยให้เลือกโดยเร็ว ทั้งนี้ต้องไม่เกินสิบสี่วันนับแต่วันยื่นฟ้องคดี การให้ผู้พิพากษาไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาศาลฎีกาเป็นองค์คณะและให้มีจำนวนมากเพื่อจะได้มีความรอบคอบและยุติธรรม²⁵

ฉะนั้นการจัดตั้งศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองขึ้นตามรัฐธรรมนูญจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้องค์กรพิเศษในการพิจารณาคดีของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และตำแหน่งอื่นตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด ทั้งนี้เป็นกระบวนการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของผู้ดำรงตำแหน่งในระดับสูงที่มีอิทธิพลซึ่งการดำเนินคดีในศาลอาญาปกติอาจไม่ประสบผลสำเร็จ จึงได้กำหนดหลักเกณฑ์กระบวนการตลอดจนการบังคับคดีขึ้นมาเป็นพิเศษ เพื่อให้การดำเนินคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นไปโดยสะดวก รวดเร็ว และให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย

ค.5 ศาลทหาร

ศาลทหารเป็นองค์กรตุลาการที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) ได้บัญญัติให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาทหารและคดีอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ²⁶ ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดต่อ

²⁵ กขวรรณ จันทร์เณร, "การดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), หน้า 92-93.

²⁶ โปรดดูรัฐธรรมนูญ มาตรา 281

กฎหมายทหารหรือกฎหมายอื่นในทางอาญา ในคดีที่บุคคลนั้นอยู่ในอำนาจศาลทหารในขณะกระทำผิดและมีอำนาจลงโทษบุคคลที่จะเมิดอำนาจของศาลทหาร โดยศาลทหารจะมีอำนาจพิจารณาพิพากษาเฉพาะบุคคลที่อยู่ภายใต้อำนาจศาลทหารเท่านั้น แต่ไม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาบุคคลอื่นได้²⁷ ซึ่งบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร เช่น นายทหารชั้นสัญญาบัตรประจำการ นักเรียนทหาร และเชลยศึก เป็นต้น

ปัจจุบันศาลทหารสังกัดอยู่ในกรมพระธรรมนูญ กระทรวงกลาโหม และตามพระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 ได้มีการจัดตั้งศาลทหารออกเป็นประเภทต่างๆ

1. ศาลทหารชั้นต้น คือ ศาลจังหวัดทหาร ศาลมณฑลทหาร ศาลทหารกรุงเทพฯ และศาลประจำหน่วยทหาร มีอำนาจพิจารณาคดีใดๆในเขตอำนาจของตนได้
2. ศาลอาญาศึก เป็นศาลทหารที่ตั้งขึ้นในเวลาที่มีการรบ การสงคราม หรือการประกาศใช้กฎอัยการศึก เพื่อให้มีการพิจารณาที่รวดเร็วและเด็ดขาด
3. ศาลทหารกลาง เป็นศาลทหารชั้นอุทธรณ์ที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี ที่มีการอุทธรณ์คำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลทหารชั้นต้น
4. ศาลทหารสูงสุดเป็นศาลทหารชั้นฎีกา ที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่มีการอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารกลาง²⁸

ดังนั้นการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของศาลทหารจึงเป็นการตรวจสอบเฉพาะการกระทำของข้าราชการทหารที่มีการกระทำผิดทางอาญาบางกรณี หรือมีการกระทำที่ไม่ชอบต่อหน้าที่หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการที่มีผลกระทบต่อการใช้อำนาจโดยอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ราชการทหาร เช่น ทหารทำการปลอมปนสิ่งของที่ใช้ในราชการทหาร หรือรู้เห็นเป็นใจให้มีการปลอมปนดังกล่าว ก็ต้องถูกดำเนินคดีอาญาในศาลทหาร เพื่อป้องกันไม่ให้มีการใช้อำนาจหน้าที่จนเป็นที่เสียหายแก่ราชการทหารได้

²⁷ พลโท โกวิท มัชฌิมจันทร์ และพลโทพัลลภ โชติเลขา, "กิจกรรมของศาลทหารไทย 90 ปี กรมพระธรรมนูญ 12 กันยายน 2449-2539". (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

²⁸ พลโท สุข ปรุณาวิน, "ศาลทหาร" คำบรรยายหัวข้อศาลทหารในการอบรมผู้ช่วยผู้พิพากษา พ.ศ. 2509. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

2.2 คณะกรรมการ ป.ป.ช. ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน(พ.ศ. 2540)

คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีฐานะเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) ทำหน้าที่เป็นองค์กรกลางในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตของข้าราชการการเมืองและข้าราชการประจำ เพื่อจัดการทุจริตในสังคมข้าราชการไทยที่มีมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตได้กว้างขวางในทุกระดับและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนั้น คณะกรรมการ ป.ป.ช. จึงเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญที่มีความสำคัญอย่างยิ่งองค์กรหนึ่งในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ซึ่งในข้อนี้จะแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน คือ 2.2.1 องค์ประกอบของคณะกรรมการ ป.ป.ช. 2.2.2 อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. 2.2.3 กระบวนการพิจารณาของคณะกรรมการ ป.ป.ช.

2.2.1 องค์ประกอบของคณะกรรมการ ป.ป.ช.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) ตามมาตรา 297 กำหนดให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ประกอบด้วยประธานกรรมการคนหนึ่งและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิอื่นอีกแปดคน รวมเป็นเก้าคน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.2.1.1 กระบวนการสรรหาและคัดเลือกกรรมการ ป.ป.ช.

รัฐธรรมนูญกำหนดให้มีคณะกรรมการสรรหากรรมการ ป.ป.ช. จำนวนสิบห้าคน ประกอบด้วยประธานศาลฎีกา ประธานศาลรัฐธรรมนูญ ประธานศาลปกครองสูงสุด อธิการบดีของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐที่เป็นนิติบุคคล ซึ่งเลือกกันเองให้เหลือเจ็ดคน และผู้แทนพรรคการเมืองทุกพรรคที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคละหนึ่งคน ซึ่งเลือกกันเองให้เหลือห้าคน เป็นกรรมการ ซึ่งคณะกรรมการสรรหาดังกล่าวมีหน้าที่สรรหาและจัดทำบัญชีรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนสิบแปดคน เสนอต่อประธานวุฒิสภา โดยต้องเสนอความยินยอมของผู้ได้รับการเสนอชื่อภายใน 30 วันนับแต่วันที่มิเหตุให้ต้องมีการเลือกบุคคลให้ดำรงตำแหน่งโดยมติในการเสนอชื่อต้องมีคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสามในสี่ของจำนวนกรรมการสรรหาทั้งหมดเท่าที่มีอยู่

จากนั้นให้ประธานวุฒิสภาเรียกประชุมวุฒิสภา เพื่อให้ทำการลงมติเลือกบุคคลตามบัญชีที่คณะกรรมการสรรหาเสนอมาโดยวิธีลงคะแนนลับ ผู้ได้รับคะแนนสูงสุด

และมีคะแนนมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกวุฒิสภาเท่าที่มีอยู่ของวุฒิสภา ให้เป็นผู้ได้รับเลือกเป็นกรรมการ ป.ป.ช. และให้ประธานวุฒิสภาเป็นผู้เสนอและลงนามสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งประธานกรรมการและกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

2.2.1.2 คุณสมบัติของกรรมการ ป.ป.ช.

ประธานกรรมการและกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติจะต้องเป็นบุคคลที่มีความซื่อสัตย์เป็นที่ประจักษ์ และมีคุณสมบัติเป็นบุคคลสัญชาติไทย โดยการเกิด มีอายุไม่ต่ำกว่าสี่สิบห้าปีบริบูรณ์ เคยเป็นตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ กรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ กรรมการตรวจเงินแผ่นดิน หรือรับราชการหรือเคยรับราชการในตำแหน่งไม่ต่ำกว่ารองอัยการสูงสุด อธิบดีหรือเทียบเท่า หรือดำรงตำแหน่งไม่ต่ำกว่าศาสตราจารย์และไม่มีคุณสมบัติต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 256²⁹ เช่น เป็นบุคคลล้มละลาย ซึ่งศาลยังไม่สั่งให้พ้นจากคดี เป็นคนติดยาเสพติด เป็นต้น

2.2.1.3 วาระการดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่งของกรรมการ ป.ป.ช.

กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติมีวาระการดำรงตำแหน่งเก้าปีนับแต่วันที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง และให้ดำรงตำแหน่งได้เพียงวาระเดียว ซึ่งหากพ้นจากตำแหน่งก็จะต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อไป จนกว่ากรรมการซึ่งได้รับแต่งตั้งใหม่จะเข้ารับ

²⁹ รัฐธรรมนูญมาตรา 256 ผู้ทรงคุณวุฒิตามมาตรา 255(3) และ(4) ต้องมีคุณสมบัติและไม่ มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้

- (1) มีสัญชาติไทยโดยการเกิด
- (2) มีอายุไม่ต่ำกว่าสี่สิบห้าปีบริบูรณ์
- (3) เคยเป็นรัฐมนตรี กรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน หรือเคยรับราชการในตำแหน่งไม่ต่ำกว่ารองอัยการสูงสุด อธิบดีหรือเทียบเท่า หรือดำรงตำแหน่งไม่ต่ำกว่าศาสตราจารย์
- (4) ไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 106 หรือมาตรา 109 (1) (2) (4) (5) (6) (7) (13) หรือ (14)
- (5) ไม่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ข้าราชการการเมือง สมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่น
- (6) ไม่เป็นหรือเคยเป็นสมาชิกหรือผู้ดำรงตำแหน่งอื่นของพรรคการเมืองในระยะสามปีก่อนดำรงตำแหน่ง
- (7) ไม่เป็นกรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ตุลาการศาลปกครอง กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน

หน้าที่ การพ้นจากตำแหน่งของกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติเป็นไปตามวาระ และพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

ก.ตาย

ข.มีอายุครบเจ็ดสิบปีบริบูรณ์

ค.ลาออก

ง.ขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญมาตรา 256

จ.เป็นข้าราชการซึ่งดำรงตำแหน่งมีเงินเดือนประจำ เป็นพนักงานหรือลูกจ้างของหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น หรือเป็นกรรมการหรือที่ปรึกษาของรัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานของรัฐ หรือดำรงตำแหน่งใดในห้างหุ้นส่วน บริษัท หรือองค์กรที่ดำเนินการธุรกิจโดยมุ่งผลกำไรหรือรายได้มาแบ่งปันกันหรือเป็นลูกจ้างของบุคคลใด หรือประกอบวิชาชีพอิสระ

ฉ.วุฒิสภาพมีมติให้ถอดถอนออกจากตำแหน่ง

ช.ต้องคำพิพากษาให้จำคุก

2.2.1.4 คณะกรรมการ ป.ป.ช. และสำนักงาน ป.ป.ช.

คณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญที่มีอำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญในการดำเนินการไต่สวนและวินิจฉัยคดีต่างๆ ตามที่รัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่นกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. แต่เมื่อมีคณะกรรมการ ป.ป.ช. แล้วเพื่อให้งานของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและทำให้การทำงานในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตบรรลุเป้าหมายตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ จึงได้กำหนดให้มีสำนักงาน ป.ป.ช. ขึ้นมา เพื่อเป็นหน่วยธุรการของคณะกรรมการ ป.ป.ช. โดยเป็นส่วนราชการที่เป็นหน่วยงานอิสระ มีฐานะเป็นกรมตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน โดยมีเลขาธิการคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นผู้บังคับบัญชาลูกจ้างและข้าราชการสำนักงาน ป.ป.ช. ขึ้นตรงต่อประธานกรรมการ ป.ป.ช. การแต่งตั้งเลขาธิการคณะกรรมการ ป.ป.ช. โดยความเห็นชอบของ

มาตรา 109 บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คือ

- (1) ตัดยาเสพติดให้โทษ
- (2) เป็นบุคคลล้มละลายซึ่งศาลยังไม่สั่งให้พ้นจากคดี
- (3) เป็นบุคคลผู้มีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามมาตรา 106(1) (2) หรือ
- (4)
- (4) ต้องคำพิพากษาให้จำคุกหรือถูกคุมขังอยู่โดยหมายของศาล

คณะกรรมการ ป.ป.ช. สำนักงาน ป.ป.ช. มีอิสระในการบริหารงานบุคคล การงบประมาณและการดำเนินงานอื่น โดยมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ก. รับผิดชอบงานธุรการของคณะกรรมการ ป.ป.ช.
- ข. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับงานของคณะกรรมการ ป.ป.ช.
- ค. ศึกษาและสนับสนุนการศึกษาวิจัยและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการทุจริตในวงราชการและการเมือง
- ง. ปฏิบัติงานตามที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. มอบหมาย
- จ. เสนองบประมาณรายจ่ายตามมติของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อทำการจัดสรรเงินอุดหนุนของคณะกรรมการ ป.ป.ช. และ สำนักงาน ป.ป.ช.

2.2.2 อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช.

อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ 2.2.2.1 อำนาจหน้าที่ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ 2.2.2.2 อำนาจหน้าที่ตามบทบัญญัติกฎหมายอื่น

-
- (5) เคยต้องคำพิพากษาให้จำคุกตั้งแต่สองปีขึ้นไปโดยได้พ้นโทษมายังไม่ถึงห้าปีในวันเลือกตั้ง เว้นแต่ในความผิดอันได้กระทำโดยประมาท
 - (6) เคยถูกไล่ออก ปลดออก หรือให้ออกจากราชการ หน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ เพราะทุจริตต่อหน้าที่หรือถือว่ากระทำการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ
 - (7) เคยต้องคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินเพราะร่ำรวยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ
 - (8) เป็นข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำนอกจากข้าราชการการเมือง
 - (9) เป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น
 - (10) เป็นสมาชิกวุฒิสภา
 - (11) เป็นพนักงานหรือลูกจ้างของหน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ หรือของข้าราชการส่วนท้องถิ่น หรือเป็นเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ
 - (12) เป็นกรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ตุลาการศาลปกครอง กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน
 - (13) อยู่ในระหว่างต้องห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามมาตรา 295
 - (14) เคยถูกวุฒิสภามีมติตามมาตรา 307 ให้ถอดถอนออกจากตำแหน่งและยังไม่พ้นกำหนดห้าปีนับแต่วันที่วุฒิสภามีมติจนถึงวันเลือกตั้ง

2.2.2.1 อำนาจหน้าที่ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ อาจแบ่งได้เป็น 6 ประการ ดังนี้

ก. ไต่สวนข้อเท็จจริงและสรุปสำนวน พร้อมทั้งทำความเข้าใจเห็นเสนอต่อวุฒิสภากรณีมีการร้องเรียนให้ถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีหรือบุคคลตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 303³⁰ ว่ามีพฤติการณ์ร้ายแรงผิดปกติ ส่อไปในทางทุจริตต่อหน้าที่หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ เพื่อถอดถอนออกจากตำแหน่ง

ข. ไต่สวนข้อเท็จจริงและสรุปสำนวน พร้อมทั้งทำความเข้าใจส่งไปยังอัยการสูงสุดเพื่อฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง กรณีมีการกล่าวหาให้ดำเนินคดีอาญากับนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือข้าราชการการเมืองอื่นที่ถูกกล่าวหาว่าร้ายแรงผิดปกติหรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญา หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตตามกฎหมายอื่น

ค. รับและตรวจสอบความถูกต้องและความมีอยู่จริงของทรัพย์สินและหนี้สินของเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หากพบว่าผู้ใดจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินหรือจงใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ ก็ให้เสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญทำการวินิจฉัยชี้ขาดตามรัฐธรรมนูญมาตรา 295 ได้ และหากคณะกรรมการ ป.ป.ช. ตรวจสอบบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ ก็ให้ประธานกรรมการ ป.ป.ช. รายงานผลการตรวจสอบไปยังอัยการสูงสุดเพื่อดำเนินคดีในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองให้ทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นผิดปกติตกเป็นของแผ่นดิน คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจในการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการกำหนดตำแหน่งชั้น และระดับของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน และกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและการเปิดเผยบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งระดับนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี

นอกจากนั้นคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจในการตรวจสอบบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง และหากพบว่าผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูงคนใดจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินหรือจงใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สิน

³⁰ รัฐธรรมนูญมาตรา 303 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 มาตรา 58.

และหนังสือด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีคำวินิจฉัยแล้ว ส่งผลให้ผู้นั้นต้องพ้นจากตำแหน่งและต้องห้ามมิให้ดำรงตำแหน่ง ระดับสูงใดๆเป็นเวลาห้าปีในทันทีซึ่งคณะกรรมการ ป.ป.ช. ไม่จำเป็นต้องส่งเรื่องดังกล่าวให้ ศาลรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดเหมือนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองแต่อย่างใด

ง. ใต้วงและวินิจฉัยกรณีเจ้าหน้าที่ของรัฐถูกกล่าวหาว่า ร่ำรวยผิดปกติ กระทำความผิดฐานทุจริตต่อหน้าที่ หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในทางยุติธรรม

จ. เสนอมาตรการความเห็น หรือข้อเสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรี รัฐสภา ศาล หรือคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน เพื่อให้มีการปรับปรุงการปฏิบัติราชการ หรือการวางแผนโครงการของส่วนราชการของรัฐเพื่อป้องกันและปราบปรามการทุจริตต่อหน้าที่ การกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือการกระทำความผิดต่อตำแหน่งในการยุติธรรม

ฉ. รายงานผลการตรวจสอบและผลการปฏิบัติหน้าที่พร้อมข้อสังเกตต่อ คณะรัฐมนตรี สภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภาทุกปี และนำรายงานนั้นออกพิมพ์เผยแพร่

2.2.2.2 อำนาจหน้าที่ตามบทบัญญัติกฎหมายอื่น

ก. อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ตามพระราชบัญญัติ ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 กำหนดให้ คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจดังต่อไปนี้

ก.1 ในการดำเนินคดีอาญากับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่กระทำการ ทุจริตต่อหน้าที่หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการหรือในทางยุติธรรม ให้ คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจในการแสวงหาข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อที่จะ ทราบข้อเท็จจริง หรือเพื่อพิสูจน์ความผิดและนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ

ก.2 มีอำนาจให้ข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้างของส่วนราชการ และรัฐวิสาหกิจมาให้ถ้อยคำหรือเรียกพยานเอกสารหรือปฏิบัติการอันจำเป็นต่อการไต่สวน ข้อเท็จจริงของคณะกรรมการ ป.ป.ช.

ก.3 มีอำนาจขอให้ศาลที่มีเขตอำนาจออกหมายเพื่อเข้าไปใน เคหะสถาน สถานที่ทำงานหรือที่อื่นๆ เพื่อตรวจสอบค้น ยึด หรือเพื่อดำเนินการใดๆ ในการไต่สวน ข้อเท็จจริง และขอให้ศาลออกหมายเรียกหรือหมายจับในกรณีที่มีการไต่สวนข้อเท็จจริง ปรากฏว่า มีมูลความผิด หรือหากมีมติว่ามีมูลความผิด ก็เพื่อนำตัวผู้ถูกกล่าวหาไปยังอัยการสูงสุดเพื่อ ดำเนินการฟ้องร้องคดีต่อศาล

ก.4 มีอำนาจส่งเรื่องให้ผู้บังคับบัญชาของผู้ถูกกล่าวหาสั่งพักราชการหรือพักงาน เพื่อรอผลการพิจารณาของคณะกรรมการ ป.ป.ช. หากเห็นว่าผู้ถูกกล่าวหาอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อราชการหรือเป็นอุปสรรคในการไต่สวนข้อเท็จจริง

ข. อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2542

ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจหน้าที่ในการไต่สวนข้อเท็จจริงและสรุปสำนวนตามคำร้องของผู้กล่าวหาว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใด กระทำความผิดอาญาหรือมีพฤติการณ์ร้ายแรงผิดปกติที่จะต้องดำเนินการฟ้องร้องคดีอาญาหรือการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยจะจัดส่งรายงานและเอกสารพร้อมทั้งความเห็นไปยังอัยการสูงสุดเพื่อมีความเห็นฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

นอกจากนั้นหากอัยการสูงสุดมีความเห็นไม่สั่งฟ้องอันเนื่องมาจากเรื่องที่ส่งมายังไม่สมบูรณ์ และภายหลังได้มีการตั้งคณะทำงานร่วมกันระหว่างคณะกรรมการ ป.ป.ช. และสำนักงานอัยการสูงสุดแล้ว ปรากฏว่ายังไม่สามารถหาข้อยุติในการฟ้องคดีได้ ก็ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจยื่นฟ้องคดีได้เองหรือจะแต่งตั้งทนายความฟ้องคดีแทนได้

ค. อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับการเสนอราคาต่อหน่วยงานของรัฐ พ.ศ.2542 โดยหากเห็นว่ามีความผิดในการจัดซื้อจัดจ้าง การแลกเปลี่ยน การเช่า การจำหน่ายทรัพย์สิน การได้รับสัมปทาน หรือการได้รับสิทธิใดๆ จากหน่วยงานของรัฐ มีการกระทำโดยมิชอบให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจดังนี้

ค.1 แสวงหาข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด และเพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ

ค.2 มีอำนาจให้ข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้างของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจมาให้ถ้อยคำ หรือเรียกพยานเอกสารหรือปฏิบัติการอันจำเป็นต่อการรวบรวมพยานหลักฐาน

ค.3 มีอำนาจขอให้ศาลที่มีเขตอำนาจออกหมายเพื่อเข้าไปในเคหสถาน สถานที่ราชการ หรือที่อื่นๆ เพื่อตรวจสอบ ค้น ยึด หรือเพื่อดำเนินการใดๆ ในการรวบรวมข้อเท็จจริง และมีอำนาจขอให้ศาลออกหมายเรียกหรือหมายจับในการควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหา หรือจับกุมผู้ถูกกล่าวหาเพื่อนำตัวไปยังอัยการสูงสุดเพื่อดำเนินการฟ้องคดีต่อศาล

ง. อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ตามพระราชบัญญัติการ
จัดการหุ้นส่วนและหุ้นของรัฐมนตรี พ.ศ. 2543

คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีอำนาจหน้าที่ให้การบังคับใช้กฎหมายเพื่อให้
การจัดการหุ้นส่วนหรือหุ้นของรัฐมนตรีเป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมาย โดยคณะกรรมการ
ป.ป.ช. มีอำนาจให้ความเห็นชอบในนิติบุคคลที่รัฐมนตรีจะโอนหุ้นส่วนหรือหุ้นให้จัดการตาม
พระราชบัญญัตินี้ และคณะกรรมการ ป.ป.ช. ยังเป็นองค์กากลางในการรับรายงานเรื่องการโอน
หุ้นส่วนหรือหุ้นของรัฐมนตรีให้กับนิติบุคคล หรือประกาศกำหนดการทำแบบหรือสัญญาจัดการ
หุ้นส่วนและหุ้นของรัฐมนตรีที่จะทำขึ้น

2.2.3 กระบวนพิจารณาของคณะกรรมการ ป.ป.ช.

กระบวนพิจารณาของคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีที่มาจากรัฐธรรมนูญ
พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542
และระเบียบคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ โดยเฉพาะระเบียบว่าด้วย
การปฏิบัติหน้าที่ของคณะอนุกรรมการไต่สวน พ.ศ. 2543 ซึ่งในทางปฏิบัติคณะกรรมการ ป.ป.ช.
มักจะมอบหมายให้คณะอนุกรรมการดำเนินการไต่สวนหาข้อเท็จจริงแทน เนื่องจากเรื่อง
กล่าวหาจำนวนมาก ต้องใช้เวลาและการแสวงหาข้อเท็จจริง ต้องมีการรวบรวมพยานหลักฐาน
ต่างๆ ให้มากที่สุดโดยกระบวนพิจารณาของคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีดังนี้

2.2.3.1 ข้อความทั่วไป

รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้กระบวนพิจารณาของคณะกรรมการ ป.ป.ช. มี
หลักการที่สำคัญ คือ

ก. หลักการฟังความทุกฝ่าย เนื่องจากในกระบวนพิจารณาของ
คณะกรรมการ ป.ป.ช. จะต้องนำข้อเท็จจริงของทั้งฝ่ายผู้กล่าวหาและฝ่ายผู้ถูกกล่าวหา
พิจารณาในสำนวนการไต่สวน จึงจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้กล่าวหาและฝ่ายผู้ถูกกล่าวหาได้นำ
พยานหลักฐานต่างๆ เข้ามาเป็นข้อเท็จจริงในคดีให้ได้มากที่สุด เพื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. จะได้
พิจารณาหามูลความผิดได้อย่างรอบครอบและเป็นธรรม

ข. หลักการคุ้มครองผู้กล่าวหาและผู้ถูกกล่าวหา ทั้งนี้เนื่องจาก
กระบวนพิจารณาของคณะกรรมการ ป.ป.ช. จะมีผู้ถูกกล่าวหาที่ดำรงตำแหน่งระดับสูง และ
เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ฉะนั้นในทางปฏิบัติการดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริง ก็จะต้องตั้ง
อนุกรรมการที่มีตำแหน่งสูงหรือเทียบเท่ากับผู้ถูกกล่าวหา เพื่อความเป็นธรรมและสร้างความ

มั่นใจต่อกระบวนการไต่สวนได้และเพื่อให้การคุ้มครองผู้กล่าวหาที่นำข้อมูลมาร้องเรียนต่อ คณะกรรมการ ป.ป.ช. ก็จะมีการคุ้มครองผู้กล่าวหา เช่น การไม่เปิดเผยชื่อผู้กล่าวหาให้ สาธารณชนทราบ หรือการเก็บรักษาความลับอย่างดีที่สุด

ค. หลักการที่เปิดโอกาสให้มีการคัดค้านอนุกรรมการและกรรมการ ป.ป.ช. ที่ดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงได้ เพื่อให้โอกาสคู่กรณีทั้งผู้กล่าวหาและผู้ถูกกล่าวหา มีสิทธิโต้แย้งว่าบุคคลที่เคยมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องเป็นผู้ทำการไต่สวนข้อเท็จจริงที่อาจเกิดความไม่เป็นธรรมหรืออาจส่งผลเสียหายแก่ตนได้และป้องกันไม่ให้ผู้มีส่วนได้เสียเป็นผู้ทำการไต่สวนข้อเท็จจริงที่อาจนำไปสู่การชี้มูลความผิดที่ไม่ตรงตามความเป็นจริง

ง. หลักการให้เหตุผลประกอบคำวินิจฉัยของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ทั้งนี้ ก็เพื่อให้คำวินิจฉัยของคณะกรรมการ ป.ป.ช. มีการตรวจสอบระบุข้อเท็จจริงที่มาที่ไป และเหตุผลที่ใช้ในการพิจารณาวินิจฉัยส่งผลให้มีการตรวจสอบคำวินิจฉัยและให้ผู้ถูกกล่าวหาได้รับทราบผล เพื่อนำไปต่อสู้คดีในชั้นศาลได้

2.2.3.2 การมีมติรับและไม่รับเรื่องวินิจฉัย

เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้รับเรื่องกล่าวหา ร้องเรียนแล้ว โดย กองรับเรื่องร้องเรียนจะทำการไต่สวนเบื้องต้น หากเห็นว่าข้อกล่าวหา มีมูลพอที่จะนำไปสู่ กระบวนการไต่สวนข้อเท็จจริงได้หรือไม่ หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่ของกองรับเรื่องร้องเรียนก็จะ สรุปความเห็น นำเข้าเสนอคณะอนุกรรมการพิจารณาเรื่องกล่าวหา ร้องเรียน หากเห็นว่า ข้อกล่าวหาไม่มีมูลหรือมีมูลแล้วแต่กรณี ก็จะนำเสนอคณะกรรมการ ป.ป.ช. เพื่อพิจารณา หาก คณะกรรมการ ป.ป.ช. เห็นว่าข้อกล่าวหาไม่มีมูลก็ให้ข้อกล่าวหาดังกล่าวเป็นอันตกไป แต่หาก คณะกรรมการ ป.ป.ช. เห็นว่าข้อกล่าวหา มีมูลหรือสมควรรับไว้พิจารณาวินิจฉัยก็จะมีมติรับไว้ พิจารณาวินิจฉัยและส่งเรื่องให้สำนักหรือกองต่างๆ ในสำนักงาน ป.ป.ช. ดำเนินการต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการ ป.ป.ช. จะไม่รับวินิจฉัยในกรณีมีการ กล่าวหาเป็นบัตรสนเท่ห์ ซึ่งไม่ระบุพยานหลักฐานชัดเจน หรือพฤติกรรมตามข้อกล่าวหา ล่วงเลย มาเป็นเวลา 5 ปี จนไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะไต่สวนข้อเท็จจริง หรือเป็นเรื่องที่เคยได้รับการวินิจฉัยชี้ขาดไปแล้วหรืออยู่ระหว่างการดำเนินคดีในชั้นศาลหรือกรณีศาลมีคำพิพากษาแล้ว

โดยมติของคณะกรรมการ ป.ป.ช. จะใช้มติในชั้นการรับเรื่องร้องเรียน ดังกล่าวด้วยมติเสียงข้างมากของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ว่า จะรับเรื่องกล่าวหา ร้องเรียนไว้ พิจารณาวินิจฉัยหรือไม่ต่อไป

2.2.3.3 องค์คณะในการพิจารณาวินิจฉัย

การประชุมของคณะกรรมการ ป.ป.ช. จะต้องมีการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมด จึงจะถือว่าเป็นองค์ประชุมแต่หากจะมีการพิจารณาและวินิจฉัยหรือให้ความเห็นชอบในเรื่องใดๆ จะต้องมีการมาประชุมไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนกรรมการทั้งหมด จึงจะถือเป็นองค์ประชุม

2.2.3.4 การพิจารณาของคณะกรรมการ ป.ป.ช.

เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้รับเรื่องกล่าวหาไว้พิจารณา คณะกรรมการ ป.ป.ช. อาจดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงเองหรือโดยแต่งตั้งคณะอนุกรรมการไต่สวนเพื่อดำเนินการแทน โดยคณะอนุกรรมการไต่สวนจะต้องประกอบด้วยกรรมการ ป.ป.ช. คนหนึ่งเป็นประธาน พนักงานเจ้าหน้าที่และผู้ทรงคุณวุฒิอื่นเป็นกรรมการ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและฐานะหรือระดับของผู้ถูกกล่าวหา โดยกระบวนการไต่สวนของคณะกรรมการ ป.ป.ช. หรือของคณะอนุกรรมการ ป.ป.ช. ก็จะมีการรวบรวมพยานหลักฐานการแสวงหาข้อเท็จจริงทั้งพยานบุคคล พยานเอกสาร จากฝ่ายผู้กล่าวหาและบุคคลที่เกี่ยวข้อง หลังจากนั้นจะสรุปข้อเท็จจริง แจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบเพื่อให้โอกาสชี้แจงและแสดงพยานหลักฐานต่างๆ เพื่อพิสูจน์ความผิดของตนได้ เมื่อทำการไต่สวนเสร็จแล้วคณะกรรมการ ป.ป.ช. ก็จะทำรายงานเสนอประธานกรรมการ ป.ป.ช. บรรจุเข้าวาระการประชุมเพื่อพิจารณาเรื่องกล่าวหาดังกล่าวภายใน 30 วันต่อไป

2.2.3.5 การวินิจฉัยคดีและองค์มติในการพิจารณาวินิจฉัยคดี

เมื่อได้มีการบรรจุวาระการประชุมเพื่อพิจารณาเรื่องกล่าวหาเรียบร้อยแล้วคณะกรรมการ ป.ป.ช. ก็จะพิจารณาจากรายงานสำนวนการไต่สวนที่คณะอนุกรรมการ ป.ป.ช. เป็นผู้จัดทำ โดยหากพิจารณาเห็นว่าพฤติการณ์ตามข้อกล่าวหาของผู้ถูกกล่าวหาไม่มีมูลก็จะให้ข้อกล่าวหาดังกล่าวเป็นอันตกไป แต่หากพิจารณาเห็นว่าข้อกล่าวหาไม่มีมูลกรณีแล้ว คณะกรรมการ ป.ป.ช. ก็จะชี้มูลความผิดและดำเนินการส่งเรื่องให้มีการดำเนินกระบวนการฟ้องร้องในคดีอาญาหรือส่งความเห็นไปยังต้นสังกัดเพื่อดำเนินการทางวินัย หรือส่งเรื่องให้มีการร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินแล้วแต่กรณี

2.2.3.6 คำวินิจฉัยของคณะกรรมการ ป.ป.ช.

เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้มีการลงมติในการวินิจฉัยข้อกล่าวหาแล้ว ก็จะทำรายงานซึ่งมีลายมือชื่อของกรรมการที่เข้าร่วมพิจารณา และระบุความเป็นมาข้อเท็จจริงที่ได้จากการไต่สวน เหตุผลในการพิจารณาวินิจฉัย และบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและบัญญัติแห่งกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยคำวินิจฉัยของคณะกรรมการ ป.ป.ช. จะมีการดำเนินการต่อไปตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายอื่นๆ ได้ โดยแบ่งเป็น 5 กรณีดังนี้

ก. กรณีการตรวจสอบบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ไต่สวนและวินิจฉัยแล้วเห็นว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดจงใจไม่ยื่นบัญชี ฯ หรือยื่นบัญชี ฯ และเอกสารประกอบด้วยความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบก็ให้เสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาด

ข. กรณีการถอดถอนออกจากตำแหน่ง เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้ไต่สวนและวินิจฉัยแล้วเห็นว่ามิใช่ตามข้อกล่าวหา ก็ให้ส่งเรื่องต่อประธานวุฒิสภาเพื่อดำเนินการพิจารณาถอดถอนต่อไป

ค. กรณีการดำเนินคดีอาญา เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้ไต่สวนและวินิจฉัยแล้วเห็นว่า มีมูลความผิดคดีอาญาแล้วก็จะส่งเรื่องให้อัยการสูงสุดเพื่อพิจารณาดำเนินคดีในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในกรณีผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือในศาลอาญาที่มีเขตอำนาจหากผู้ถูกกล่าวหาเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ง. กรณีการดำเนินการทางวินัย เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้ไต่สวนและวินิจฉัยแล้วเห็นว่า มีมูลความผิดทางวินัย ก็ส่งเรื่องให้ผู้บังคับบัญชาหรือต้นสังกัดของเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้นมาพิจารณาลงโทษภายใน 30 วัน

จ. กรณีร่ำรวยผิดปกติ เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้ไต่สวนและวินิจฉัยแล้วเห็นว่า มีมูลความจริง ก็ส่งเรื่องให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เพื่อพิจารณาในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือส่งเรื่องให้ศาลแพ่งที่มีเขตอำนาจในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อให้ศาลมีคำสั่งให้ยึดทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน

2.3 ศาลรัฐธรรมนูญตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540)

ศาลรัฐธรรมนูญมีฐานะเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) เพื่อทำหน้าที่ชี้ขาดปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญและปัญหาข้อขัดแย้งตามรัฐธรรมนูญ นอกจากนั้นกลไกตามรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับการตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐได้กำหนดบทบาทให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรชี้ขาดสุดท้ายในการตรวจสอบการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญมาตรา 295 โดยมีความสัมพันธ์ตามกระบวนการตรวจสอบการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินที่เกี่ยวข้องกับคณะกรรมการ ป.ป.ช. อีกด้วย ซึ่งในหัวข้อนี้จะแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน คือ

2.3.1 องค์ประกอบของศาลรัฐธรรมนูญ 2.3.2 อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญ 2.3.3 กระบวนการพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญ

2.3.1 องค์ประกอบของศาลรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2540 ได้กำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญประกอบด้วยประธานศาลรัฐธรรมนูญคนหนึ่งและตุลาการศาลรัฐธรรมนูญอีกสิบสี่คนรวมเป็นสิบห้าคน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งขึ้นตามคำแนะนำของวุฒิสภาจากบุคคลดังต่อไปนี้

- (1) ผู้พิพากษาในศาลฎีกาซึ่งดำรงตำแหน่งไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาศาลฎีกา ซึ่งได้รับเลือกโดยที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาโดยวิธีลงคะแนนลับจำนวนห้าคน
- (2) ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดซึ่งได้รับเลือกโดยที่ประชุมใหญ่ศาลปกครองสูงสุดโดยวิธีลงคะแนนลับจำนวนสองคน
- (3) ผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันนิติศาสตร์ซึ่งได้รับเลือกจากวุฒิสภาโดยการสรรหาและจัดทำบัญชีรายชื่อของคณะกรรมการสรรหาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจำนวนห้าคน และ
- (4) ผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันรัฐศาสตร์ซึ่งได้รับเลือกจากวุฒิสภาโดยการสรรหาและจัดทำบัญชีรายชื่อของคณะกรรมการสรรหาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจำนวนสามคน

โดยตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมีกระบวนการสรรหาและคัดเลือก คุณสมบัติ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่งดังต่อไปนี้

2.3.1.1 กระบวนการสรรหาและคัดเลือกตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

จากองค์ประกอบของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ สามารถแบ่งแยกตามกระบวนการสรรหาและคัดเลือกตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ได้จากที่มาจำนวน 3 กลุ่ม ดังนี้

ก. กระบวนการสรรหาและคัดเลือกตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจากผู้พิพากษาศาลฎีกาที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาจะเป็นองค์กรคัดเลือกผู้พิพากษาในศาลฎีกาจำนวนห้าคน โดยคัดเลือกจากผู้พิพากษาที่ดำรงตำแหน่งไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาศาลฎีกา โดยที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาจะต้องมีองค์ประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของผู้ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในศาลฎีกามาประชุม และมีมติเลือกผู้สมัครซึ่งจะต้องได้คะแนนสูงสุด และได้คะแนนมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนผู้พิพากษาทั้งหมดในศาลฎีกาจำนวนห้าคน เพื่อเสนอให้วุฒิสภาถวายคำแนะนำให้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้ไปดำรงตำแหน่งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

ข. กระบวนการสรรหาและคัดเลือกตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจากตุลาการในศาลปกครองสูงสุดที่ประชุมใหญ่ศาลปกครองสูงสุดจะเป็นองค์กรคัดเลือกตุลาการในศาลปกครองสูงสุดจำนวนสองคนเพื่อเสนอให้วุฒิสภาถวายคำแนะนำให้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

โดยที่ประชุมใหญ่ศาลปกครองจะคัดเลือกจากตุลาการในศาลปกครองสูงสุดผู้ที่สมัครใจจะไปดำรงตำแหน่งดังกล่าว โดยที่ประชุมใหญ่ศาลปกครองยังไม่มีกระบวนการเทียบในเรื่องการสรรหาและคัดเลือกตุลาการศาลรัฐธรรมนูญไว้

ค. กระบวนการสรรหาและคัดเลือกตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจากผู้ทรงคุณวุฒิสภานิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้มีคณะกรรมการสรรหาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจำนวนสิบสามคน ประกอบด้วยประธานศาลฎีกา คณะบดีคณะนิติศาสตร์และคณะรัฐศาสตร์หรือเทียบเท่าของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐเลือกกันเองให้เหลืออย่างละสี่คน และผู้แทนพรรคการเมืองทุกพรรคที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคละหนึ่งคนเลือกกันเองให้เหลือสี่คน ซึ่งกรรมการสรรหามีหน้าที่สรรหาและจัดทำบัญชีรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิสภานิติศาสตร์จำนวนสิบคนและผู้ทรงคุณวุฒิสภารัฐศาสตร์จำนวนหกคน เพื่อเสนอต่อประธานวุฒิสภาโดยต้องเสนอพร้อมความยินยอมของผู้ได้รับการเสนอชื่อภายในสามสิบวันนับแต่วันที่มีเหตุทำให้ต้องเลือกบุคคลให้ดำรงตำแหน่ง โดยมติในการเสนอชื่อต้องมีคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสามในสี่ของจำนวนกรรมการสรรหาทั้งหมดเท่าที่มีอยู่

จากนั้นประธานวุฒิสภาจะเรียกประชุมวุฒิสภาเพื่อให้ทำการลงมติเลือกบุคคลตามบัญชีที่คณะกรรมการสรรหาเสนอมาโดยวิธีลงคะแนนลับ ผู้ที่ได้รับคะแนนสูงสุดและมีคะแนนมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกวุฒิสภาที่ทำหน้าที่อยู่เป็นผู้ได้รับเลือกเป็น

ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและให้ประธานวุฒิสภาเป็นผู้เสนอและลงนามสนองพระบรมราชโองการ แต่งตั้งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

2.3.1.2 คุณสมบัติของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

ข้อพิจารณาจากองค์ประกอบของศาลรัฐธรรมนูญสามารถแยกได้จาก ที่มาของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ฉะนั้นสามารถแยกคุณสมบัติของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญได้ 2 ประเภท

ก. ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่มาจากผู้พิพากษาในศาลฎีกาและตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ซึ่งเป็นผู้พิพากษาอาชีพและเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอาศัยประสบการณ์จากการเป็นผู้พิพากษาอาชีพมาใช้ในการเขียนคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ โดยรัฐธรรมนูญไม่ได้กำหนดคุณสมบัติไว้เป็นพิเศษ เหมือนตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่มาจากผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันนิติศาสตร์และสาขาวิชาอื่น

ข. ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่มาจากผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันนิติศาสตร์และวิชาอื่นจะต้องมีคุณสมบัติเป็นบุคคลสัญชาติไทยโดยการเกิดมีอายุไม่ต่ำกว่าสี่สิบห้าปีบริบูรณ์ เคยเป็นกรรมการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ หรือกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน หรือรับราชการหรือเคยรับราชการในตำแหน่งไม่ต่ำกว่ารองอัยการสูงสุด อธิบดีหรือเทียบเท่าหรือดำรงตำแหน่งไม่ต่ำกว่าศาสตราจารย์และมีคุณสมบัติไม่ต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญ³¹

2.3.1.3 วาระการดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่งของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ มีวาระการดำรงตำแหน่งเก้าปีนับแต่วันที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง และให้ดำรงตำแหน่งเพียงวาระเดียวการพ้นจากตำแหน่งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญนั้น นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระแล้ว ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญพ้นจากตำแหน่งเมื่อ 1.ตาย 2.มีอายุเจ็ดสิบปีบริบูรณ์ 3.ลาออก 4.ขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้าม ตามมาตรา 256 5.กระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนตามมาตรา 258 6.วุฒิสภามีมติให้ถอดถอนออกจากตำแหน่ง 7.ต้องคำพิพากษาให้จำคุก

³¹ รัฐธรรมนูญ มาตรา 256, 106 และ 109

2.3.1.4 ศาลรัฐธรรมนูญกับสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญได้บัญญัติให้ศาลรัฐธรรมนูญมีหน่วยงานธุรการของศาลรัฐธรรมนูญที่เป็นอิสระ โดยมีเลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญเป็นผู้ดูแลและบังคับบัญชาขึ้นตรงต่อประธานศาลรัฐธรรมนูญ การแต่งตั้งเลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญโดยความเห็นชอบของคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ มีความเป็นอิสระในการบริหารงานบุคคล การงบประมาณ และการดำเนินการอื่นๆ

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ก. รับผิดชอบงานธุรการของศาลรัฐธรรมนูญ
- ข. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลคำสั่งและคำวินิจฉัยต่างๆ เกี่ยวกับงานของคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ
- ค. สนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยและเผยแพร่กิจการของศาลรัฐธรรมนูญ
- ง. ปฏิบัติงานตามที่คณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมอบหมาย
- จ. เสนองบประมาณรายจ่ายตามมติของคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อทำการจัดสรรเงินอุดหนุนต่อศาลรัฐธรรมนูญและสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

2.3.2 อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญ

อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญในฐานะเป็นองค์กรที่พิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญ จึงต้องมีหน้าที่หลักในการควบคุมมิให้กฎหมายใดขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ โดยการตรวจสอบความชอบของกฎหมายให้เป็นไปตามปทัสถานของรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ยังให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรที่ขาดเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ หรือการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญในการดำเนินงานขององค์กรของรัฐสำคัญ เช่น การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญในการดำเนินกิจกรรมของพรรคการเมือง หรือการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญในการดำเนินงานในวงงานของรัฐสภา หรือแม้แต่อำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดความสมบูรณ์ในการดำรงตำแหน่งของสมาชิกวุฒิสภา รัฐมนตรี หรือกรรมการการเลือกตั้ง และที่สำคัญคือการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในฐานะองค์กรผู้วินิจฉัยชี้ขาดขั้นสุดท้ายในการพิจารณาว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจงใจฝ่าฝืนรัฐธรรมนูญมาตรา 295

ในนี้จะแบ่งอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญได้เป็น 2 ประการ คือ 2.3.2.1 อำนาจหน้าที่ทั่วไปของศาลรัฐธรรมนูญ 2.3.2.2 อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

2.3.2.1 อำนาจหน้าที่ทั่วไปของศาลรัฐธรรมนูญ

อำนาจหน้าที่ทั่วไปของศาลรัฐธรรมนูญอาจจำแนกได้เป็นกลุ่มดังนี้

ก. อำนาจหน้าที่ในการควบคุมกฎหมายหรือร่างกฎหมายมิให้ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ

ก.1 การควบคุมก่อนที่กฎหมายจะตราขึ้นใช้บังคับ เป็นกระบวนการควบคุมร่างพระราชบัญญัติที่อยู่ในกระบวนการตราของฝ่ายนิติบัญญัติ หรือพระราชกำหนดที่ฝ่ายบริหารตราใช้บังคับขึ้นมิให้ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ แบ่งได้เป็น

ก.1.1 การควบคุมความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างพระราชบัญญัติที่ร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญใดที่รัฐสภาได้ให้ความเห็นชอบก่อนที่จะนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายพระมหากษัตริย์เพื่อลงพระปรมาภิไธยที่เห็นว่าขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือตราโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ³²

ก.1.2 การควบคุมเงื่อนไขการตราพระราชกำหนดของฝ่ายบริหารว่าพระราชกำหนดที่คณะรัฐมนตรีเสนอไม่เป็นไปตามมาตรา 218 วรรคหนึ่ง คือมิได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะในอันที่จะรักษาความปลอดภัยของประเทศ ความปลอดภัยสาธารณะ ความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศ หรือปกป้องภัยพิบัติสาธารณะ³³

ก.1.3 การพิจารณาว่าร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญที่คณะรัฐมนตรี หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสนอใหม่มีหลักการเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญที่ต้องยับยั้งไว้³⁴

ก.2 การควบคุมหลังจากที่กฎหมายตราขึ้นใช้บังคับแล้ว เป็น การควบคุมภายหลังจากที่กฎหมายตราขึ้นใช้บังคับแล้ว โดยมี 2 กรณี คือ

ก.2.1 โดยการควบคุมที่ผ่านกระบวนการของศาลที่บุคคลผู้ใช้สิทธิทางศาล ได้แย้งว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ศาลจะใช้บังคับในคดีขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ศาลที่พิจารณาคดีก็จะต้องรอการพิจารณาคดีไว้เพื่อส่งข้อโต้แย้งมาให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาด³⁵

³² รัฐธรรมนูญ มาตรา 262

³³ รัฐธรรมนูญ มาตรา 219

³⁴ รัฐธรรมนูญ มาตรา 177

³⁵ รัฐธรรมนูญ มาตรา 264

ก.2.2 โดยการควบคุมผ่านกระบวนการผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาเมื่อผู้ตรวจการแผ่นดินได้รับเรื่องราวร้องเรียนจากประชาชนว่าทบัญญัติแห่งกฎหมายใดมีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญก็ให้ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาเสนอเรื่องพร้อมความเห็นต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัย³⁶

ก.3 อำนาจในการตรวจสอบการดำเนินการภายในวงงานของรัฐสภา คือ การพิจารณาว่าร่างข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภามีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่³⁷

ข.อำนาจในการวินิจฉัยเกี่ยวกับสมาชิกภาพและคุณสมบัติของสมาชิก รัฐสภา รัฐมนตรีและกรรมการการเลือกตั้ง โดยแบ่งได้ดังนี้

ข.1 พิจารณาวินิจฉัยว่าสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาคนใดคนหนึ่งสิ้นสุดลงตามมาตรา 118 (3) (4) (5) (6) (7) (8) (9) (11) หรือ (12) หรือตามมาตรา 133 (3) (4) (5) (6) (7) (9) หรือ (10)³⁸

ข.2 พิจารณาว่ากรรมการการเลือกตั้งคนใดคนหนึ่งขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 137 หรือกระทำการอันต้องห้ามตามมาตรา 139 หรือไม่³⁹

ข.3 พิจารณาวินิจฉัยว่าความเป็นรัฐมนตรีของรัฐมนตรีคนใดคนหนึ่งสิ้นสุดลงตามมาตรา 216 (2) (3) (4) หรือ (6) หรือไม่

ค.อำนาจหน้าที่ในการพิจารณาวินิจฉัยกรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรต่างๆ ตามรัฐธรรมนูญ⁴⁰

ง.อำนาจหน้าที่ในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีของสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือของคณะกรรมการที่มีการเสนอการแปรญัตติหรือการกระทำใดๆ ที่มีผลให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภาหรือกรรมการมี ส่วนไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อมในการใช้งบประมาณรายจ่าย

จ.อำนาจในการพิจารณาอุทธรณ์ของสมาชิกพรรคการเมืองที่ร้องขอให้วินิจฉัยเพราะเหตุว่าพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกนั้นมีมติให้พ้นจากการเป็นสมาชิกภาพ⁴¹ และ

³⁶ รัฐธรรมนูญ มาตรา 198

³⁷ รัฐธรรมนูญ มาตรา 263

³⁸ รัฐธรรมนูญ มาตรา 96

³⁹ รัฐธรรมนูญ มาตรา 142

⁴⁰ รัฐธรรมนูญ มาตรา 266

⁴¹ รัฐธรรมนูญ มาตรา 118 (8)

อำนาจในการพิจารณาว่ามติหรือข้อบังคับในเรื่องใดของพรรคการเมืองที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่นั้น จะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญขัดหรือแย้ง ต่อหลักการพื้นฐานในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข⁴²

จ.อำนาจในการพิจารณาว่าบุคคลใดกระทำการโดยใช้สิทธิและเสรีภาพ ตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ใน รัฐธรรมนูญ⁴³

ข.อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 โดยให้อำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยไว้ดังนี้

ข.1 กรณีมีปัญหาเกี่ยวกับการสั่งรับหรือไม่รับจดทะเบียนการจัดตั้ง พรรคการเมือง⁴⁴

ข.2 การมีมติให้สมาชิกภาพของสมาชิกพรรคการเมืองสิ้นสุดลง⁴⁵

ข.3 การสั่งให้หัวหน้าพรรคการเมือง คณะกรรมการบริหาร พรรคการเมือง หรือกรรมการบริหารพรรคการเมือง กระทำการหรือสั่งให้ออกจากตำแหน่ง⁴⁶

ข.4 การวินิจฉัยว่ามติหรือข้อบังคับของพรรคการเมืองขัดต่อ รัฐธรรมนูญ⁴⁷

ข.5 การตอบรับการเปลี่ยนแปลงนโยบายพรรค ข้อบังคับพรรค หรือรายการที่เกี่ยวกับชื่อ อาชีพ ที่อยู่ และลายมือชื่อของคณะกรรมการบริหารพรรคหรือการ จัดตั้งสาขาพรรค⁴⁸

ข.6 การยุบพรรคการเมือง⁴⁹

ข.7 การสั่งให้พรรคการเมืองระงับการดำเนินการของ พรรคการเมืองไว้เป็นการชั่วคราว⁵⁰

⁴² รัฐธรรมนูญ มาตรา 47 วรรค 3

⁴³ รัฐธรรมนูญ มาตรา 63

⁴⁴ ดูพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 14, 15, 17

⁴⁵ ดูพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 22

⁴⁶ ดูพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 27

⁴⁷ ดูพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 28

⁴⁸ ดูพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 33

⁴⁹ ดูพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 67, 72 และ 73

⁵⁰ ดูพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 67

2.3.2.2 อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้กำหนดกลไกการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐไว้ประการหนึ่งคือการบัญญัติให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. และเมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ตรวจสอบว่ามีผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินหรือยื่นบัญชีและเอกสารประกอบด้วยข้อความอันเป็นเท็จ ก็ให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. เสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดในชั้นสุดท้าย เพื่อให้มีกลไกในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐมีประสิทธิภาพผลขึ้นมาได้จริงในทางปฏิบัติ ทั้งนี้การยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นมาตรการในกระบวนการให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองแสดงความโปร่งใสในการเข้าสู่การดำรงตำแหน่งสาธารณะและเพื่อมีบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินเพื่อให้มีการตรวจสอบความถูกต้องและความมีอยู่จริงของทรัพย์สินและหนี้สินเพื่อป้องกันมิให้มีการทุจริตได้ โดยอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญคือ

ก. การพิจารณาว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน หรือจงใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน และเอกสารประกอบด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ

เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้ไต่สวนและมีคำวินิจฉัยว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน หรือจงใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ ก็จะส่งเรื่องสู่ศาลรัฐธรรมนูญจะได้ทำการพิจารณาวินิจฉัย โดยศาลรัฐธรรมนูญจะเป็นผู้พิจารณาตรวจสอบการไต่สวนและวินิจฉัยในความชอบของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญอีกครั้งหนึ่ง และเป็นองค์กรในการชี้ขาดว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีความผิดจริงตามรายงานการไต่สวนของคณะกรรมการ ป.ป.ช. หรือไม่ เป็นองค์กรสุดท้ายในการชี้ความผิดของผู้ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินในกระบวนการดังกล่าวด้วย

ข. ผลของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญสำหรับการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

เมื่อศาลรัฐธรรมนูญได้พิจารณาวินิจฉัยตามสำนวนของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ที่เสนอเรื่องมา โดยได้ทำการพิจารณาจากพยานหลักฐานในการไต่สวนแล้ว หากศาลรัฐธรรมนูญเห็นว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน หรือจงใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่

ควรแจ้งให้ทราบ จะมีผลให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนั้นต้องห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นเวลาห้าปี

2.2.3 กระบวนการพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญ

กระบวนการพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญมีที่มาจากรัฐธรรมนูญและข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2541 โดยการกำหนดวิธีพิจารณาด้วยมติเอกฉันท์ของคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ แล้วให้ประกาศข้อกำหนดว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญลงในราชกิจจานุเบกษา และให้มีผลใช้บังคับได้โดยกระบวนการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ มีดังนี้

2.2.3.1 ข้อความทั่วไป

รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้กระบวนการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญต้องมีเนื้อหาขั้นต่ำ 5 ประการ⁵¹ คือ

ก. หลักประกันขั้นพื้นฐานเรื่องการพิจารณาโดยเปิดเผย โดยเปิดโอกาสให้บุคคลใดๆ สามารถเข้าฟังการพิจารณาในศาลได้ เพื่อให้กระบวนการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญมีความโปร่งใส ในการพิจารณาวินิจฉัยคดี แต่หลักกระบวนการพิจารณาโดยเปิดเผยของศาลรัฐธรรมนูญก็ต้องคำนึงถึงประโยชน์ของบุคคลที่มีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาคดีด้วย ฉะนั้นศาลอาจกำหนดบุคคลที่มีสิทธิเข้าห้องพิจารณาได้ หากกระทำไปเพื่อความมั่นคงของประเทศหรือกรณีจำเป็นตามที่กฎหมายกำหนด

ข. หลักการให้โอกาสคู่กรณีแสดงความเห็นของตนก่อนการวินิจฉัยคดีซึ่งเป็นหลักในการเปิดโอกาสให้คู่กรณีได้แสดงข้อมูล ข้อเท็จจริง พยานหลักฐานในการวินิจฉัยคดี และให้โอกาสในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่⁵²

ค. การให้สิทธิคู่กรณีตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับตน โดยเป็นสิทธิของคู่กรณีที่จะหาข้อมูลและชี้แจงข้อเท็จจริงของตนได้ เพื่อให้มีโอกาสต่อสู้คดีเพื่อแก้ข้อกล่าวหา⁵³

ง. การเปิดโอกาสให้มีการคัดค้านตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ เพื่อให้โอกาสคู่กรณีมีสิทธิในการคัดค้านผู้มีส่วนได้เสียที่อาจส่งผลในคดีให้มีผลต่อตนว่าจะแพ้หรือชนะคดีได้⁵⁴

⁵¹ สุรพล นิติไกรพจน์และคณะ, "ศาลรัฐธรรมนูญกับการปฏิบัติพันธกิจตามรัฐธรรมนูญ". รายงานวิจัยเสนอต่อสถาบันพระปกเกล้า, พฤศจิกายน 2544, หน้า 95-97.

⁵² ดูข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2541 ข้อ 15.

⁵³ ดูข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2541 ข้อ 17.

⁵⁴ ดูข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2541 ข้อ 7

จ. การให้เหตุผลประกอบคำวินิจฉัยหรือคำสั่งของศาลรัฐธรรมนูญทั้งนี้ก็ เพื่อให้มีการตรวจสอบจากสาธารณชนว่าการวินิจฉัยคดีของศาลรัฐธรรมนูญมีความถูกต้อง เหมาะสมตามหลักรัฐธรรมนูญหรือไม่

2.3.3.2. การยื่นและการถอนคำร้อง

การยื่นคำร้องในการเริ่มต้นพิจารณาคดีโดยบุคคลหรือองค์กรที่มีสิทธิ ตามรัฐธรรมนูญ เพราะศาลรัฐธรรมนูญไม่มีอำนาจในการริเริ่มพิจารณาคดีได้ด้วยตนเอง โดย ผู้ยื่นต้องทำคำร้องเป็นหนังสือและมีรายการต่างๆ ตามที่กำหนดไว้⁵⁵ และการถอนคำร้องอนุญาต ให้ผู้ร้องถอนคำร้องในเวลาใดก่อนที่ศาลจะมีคำวินิจฉัยหรือมีคำสั่งใดๆ และเมื่อมีการถอนคำร้อง ให้ศาลจำหน่ายคำร้องหรือเมื่อผู้ร้องไม่ดำเนินใดๆ ตามคำสั่งของศาลรัฐธรรมนูญในเวลา ที่กำหนดให้ถือว่าเป็นการทิ้งคำร้องที่ศาลต้องจำหน่ายคำร้องได้

2.3.3.3 การมีมติรับหรือไม่รับคำร้อง

เมื่อศาลรัฐธรรมนูญได้รับคำร้องให้วินิจฉัยในเรื่องใดแล้ว ให้ ศาลรัฐธรรมนูญตรวจและมีคำสั่งว่าสมควรรับไว้ดำเนินการต่อไปหรือไม่ โดยเมื่อศาลรัฐธรรมนูญ ได้รับคำร้องไว้ ทางสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญก็จะทำความเห็นเป็นบันทึกสรุปสำนวนเพื่อนำเสนอประธานศาลรัฐธรรมนูญเพื่อที่จะได้นำเข้าที่ประชุมคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญว่า สมควรจะรับคำร้องไว้ดำเนินการหรือไม่ เมื่อที่ประชุมคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญได้ตรวจ คำร้องและความเห็นของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญแล้วจะมีมติภายใน 7 วัน นับแต่ที่ได้รับคำร้อง จากสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ โดยหากมีมติรับก็จะลงสารบบคดีและรับคำร้องไว้พิจารณาต่อไป แต่หากไม่รับคำร้องสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญก็มีหนังสือแจ้งไปยังผู้ร้องให้รับทราบ

2.3.3.4 การคัดค้านตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

การคัดค้านตุลาการศาลรัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้ในข้อกำหนดวิธี พิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญโดยกำหนดเหตุแห่งการคัดค้าน เช่น การมีส่วนได้เสียเหตุจากการ เป็นเครือญาติของผู้ร้องหรือผู้คัดค้าน เหตุจากการเคยมีส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าวเพราะหน้าที่ การงานหรือเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมหรือตัวแทนหรือเป็นทนายความ เป็นต้น ซึ่งตุลาการ ศาลรัฐธรรมนูญที่ถูกคัดค้านอาจจะถอนตัวจากการพิจารณาก็ได้ หรือศาลรัฐธรรมนูญจะต้อง

⁵⁵ ข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2541 ข้อ 5.

พิจารณาสั่งตามสมควรในกรณีที่จะต้องพิจารณาวินิจฉัยหรือลงมติดังกล่าว ตุลาการรัฐธรรมนูญที่ถูกคัดค้านจะร่วมพิจารณาและลงมติไม่ได้

2.3.3.5 องค์คณะในการพิจารณาวินิจฉัยคดี

องค์คณะของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญในการออกนั่งพิจารณาคดีหรือในการประชุมปรึกษาคดีจะต้องมีตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมาประชุมอย่างน้อยเก้าคนจึงจะเป็นองค์คณะในการพิจารณาพิพากษาคดีได้ ทั้งนี้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญมาตรา 267 เพื่อให้การพิจารณาและการทำคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีความรอบคอบและจะได้ร่วมกันพิจารณาพิพากษาคดีได้อย่างละเอียดรอบคอบในปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายอย่างรอบด้าน

2.3.3.6 การดำเนินกระบวนการพิจารณาวินิจฉัย

การดำเนินกระบวนการพิจารณาวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญจะเป็นการออกนั่งพิจารณาหรือการปรึกษาคดีของคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญโดยเป็นการรับฟังข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานจากคู่กรณี แต่อาจไม่จำเป็นต้องออกนั่งพิจารณาทุกคดี โดยศาลรัฐธรรมนูญจะทำหนังสือเรียกผู้ร้องและผู้ถูกร้อง พยาน หรือบุคคลใดมาเบิกความต่อศาล ให้ผู้นั้นทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 15 วัน ก่อนนั่งพิจารณาและการนั่งพิจารณาจะกระทำโดยเปิดเผย โดยให้คู่ความนำสืบหักล้างข้อเท็จจริงในคดีต่อสู้กัน และเมื่อคู่ความแถลงการณ์ปิดคดีแล้วถือว่าคดีเสร็จการพิจารณา

ศาลรัฐธรรมนูญจะดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยให้ผู้ร้อง ผู้คัดค้าน หรือพยานมาให้ข้อเท็จจริงหรือความเห็นต่อศาล และกระบวนการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญถือหลักค้นหาความจริง หรือหลักไต่สวนที่ไม่จำกัดอำนาจศาลในการค้นหาความจริง เพิ่มเติมใช้เป็นพื้นฐานในการพิจารณาวินิจฉัยคดี ทั้งนี้เพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ และศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจตามที่เห็นสมควรให้มีการสืบพยานเพิ่มเติมได้หากศาลรัฐธรรมนูญเห็นว่าพยานหลักฐานที่มีอยู่ไม่เพียงพอที่จะวินิจฉัยได้ แต่ในทางปฏิบัติศาลรัฐธรรมนูญมักจะดำเนินกระบวนการพิจารณาไปแบบศาลยุติธรรม ที่จะวางตัวเป็นกลาง วางเฉย และให้คู่ความนำสืบข้อเท็จจริงต่อสู้คดีกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามหลักการของกระบวนการพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าวและไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ

2.3.3.7 การกำหนดประเด็นวินิจฉัยคดีของศาลรัฐธรรมนูญ

การกำหนดประเด็นวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญโดยหลักการคือ การกำหนดประเด็นข้อพิพาทในคดี เพื่อที่ศาลรัฐธรรมนูญจะได้ตัดสินไปตามประเด็นข้อพิพาทที่เกิดขึ้น อีกทั้งการกำหนดประเด็นแห่งคดีของศาลรัฐธรรมนูญนั้นเกิดขึ้นจากคำร้อง คำคัดค้าน ของคู่ความในคดีที่ได้ตั้งประเด็นไว้เพื่อให้ศาลพิจารณาวินิจฉัย

เมื่อศาลรัฐธรรมนูญได้กำหนดประเด็นมีความชัดเจนจะทำให้การพิจารณาวินิจฉัยเป็นไปอย่างถูกต้อง แต่หากการกำหนดประเด็นในคดีไม่ชัดเจนก็อาจสร้างความสับสนในการพิจารณาวินิจฉัยคดีได้

2.3.3.8 การวินิจฉัยและองค์มติในการวินิจฉัย

โดยข้อกำหนดของศาลรัฐธรรมนูญไม่ได้กำหนดรายละเอียดไว้ แต่ได้นำรัฐธรรมนูญ มาบัญญัติซ้ำไว้โดยมีหลักการกล่าวคือ

(ก) การแถลงการณ์ด้วยวาจาของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญก่อนลงมติ

โดยรัฐธรรมนูญมาตรา 267 กำหนดให้ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่เป็นองค์คณะทุกคนจะต้องทำคำวินิจฉัยในส่วนของตนแล้วนำมาแถลงด้วยวาจาจากก่อนที่จะลงมติ การจัดทำคำวินิจฉัยในส่วนของตนก็เพื่อให้สาธารณชนทราบได้ว่าตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแต่ละคนมีความเห็นในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีอย่างไร และการแถลงการณ์ด้วยวาจาต่อที่ประชุมคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญเพื่อแจ้งให้ที่ประชุมทราบว่าตุลาการรัฐธรรมนูญแต่ละคนมีความเห็นในคดีเช่นใดก่อนการลงมติ และเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญจะได้ลงมติในเรื่องที่วินิจฉัยต่อไปตามมติเสียงข้างมากของคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

(ข) องค์มติในการวินิจฉัย

องค์มติทั่วไปของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญให้ถือตามเสียงข้างมากขององค์คณะในการนั่งพิจารณาและทำคำวินิจฉัย สำหรับองค์มติพิเศษ เช่น คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวกับพระราชกำหนดที่ไม่เป็นไปตามรัฐธรรมนูญมาตรา 218 วรรคหนึ่ง ต้องมีคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนตุลาการศาลรัฐธรรมนูญทั้งหมด โดยองค์มติในการวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญไม่ได้ยึดโยงกับองค์คณะในการนั่งพิจารณาและทำคำวินิจฉัยแต่ยึดโยงกับองค์ประกอบของศาลรัฐธรรมนูญ

2.3.3.9 คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ

เมื่อศาลรัฐธรรมนูญได้มีการลงมติในที่ประชุมคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญในเรื่องที่วินิจฉัยแล้ว สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญจะจัดทำร่างคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเพื่อเสนอให้ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญลงนามโดยการยกร่างจะยึดถือตามแนวคำวินิจฉัยในส่วนของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญเสียงข้างมาก คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญต้องประกอบด้วยความเป็นมาหรือคำกล่าวหา สรุปข้อเท็จจริงที่ได้จากการพิจารณา เหตุผลในการวินิจฉัยในปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย และบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนั้นคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญต้องส่งไปลงประกาศในราชกิจจานุเบกษา เพื่อการประกาศให้สาธารณชนได้มีการวิพากษ์วิจารณ์ถึงเหตุผลและความเหมาะสมในการพิจารณาวินิจฉัยคดีได้ต่อไป

2.4 ความสัมพันธ์ในกระบวนการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของคณะกรรมการ ป.ป.ช. และศาลรัฐธรรมนูญ

ในอดีตที่ผ่านมา มีการทุจริตอย่างรุนแรงและกว้างขวางในทุกระดับ และก่อให้เกิดผลเสียต่อพัฒนาการทางการเมือง และการพัฒนาประเทศในหลายๆ ประการ อีกทั้งการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในประเทศก็ขาดประสิทธิภาพและมาตรการที่จะป้องกันและปราบปรามการทุจริตได้อย่างจริงจัง ขาดองค์กรกลางที่มีความเป็นอิสระ ตลอดจนขาดกลไกการตรวจสอบในการแก้ไขป้องกันมิให้มีการทุจริตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้กลุ่มผู้ทุจริตที่แสวงหาประโยชน์มักจะได้ไปซึ่งทรัพย์สินและผลประโยชน์อื่นเป็นจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องมีมาตรการการพิสูจน์การได้มาซึ่งทรัพย์สินว่ามีความสุจริตโปร่งใสและให้มีฐานแห่งการตรวจสอบความเพิ่มขึ้นหรือลดลงของทรัพย์สินดังกล่าวได้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) จึงได้กำหนดกระบวนการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อเป็นฐานในการตรวจสอบถึงที่มาของทรัพย์สินว่าได้มาอย่างผิดปกติหรือไม่ และเป็น การป้องกันมิให้เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจในการทุจริต ซึ่งหลักการดังกล่าวได้มีการบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) โดยให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญมาตรา 292 โดยให้มีคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นองค์กรกลางที่มีความเป็นอิสระในการ

ตรวจสอบการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองดังกล่าว หากการตรวจสอบพบว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ไม่เป็นไปโดยถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ คือไม่ยื่นแสดงบัญชีหรือจงใจยื่นบัญชีฯและเอกสารประกอบด้วยข้อความอันเป็นหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบก็จะส่งเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นผู้มีอำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดจงใจไม่ยื่นบัญชีหรือจงใจยื่นด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบหรือไม่ หากศาลรัฐธรรมนูญชี้ขาดว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดมีพฤติการณ์ในการกระทำความผิดดังกล่าว ก็จะมีผลให้ผู้นั้นพ้นจากตำแหน่งทางการเมือง หรือต้องห้าม มิให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นเวลา 5 ปี ฉะนั้นกระบวนการตรวจสอบการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินระหว่างคณะกรรมการ ป.ป.ช.และศาลรัฐธรรมนูญจึงมีความสัมพันธ์กันในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นอย่างมากโดยรายละเอียดในกระบวนการตรวจสอบจะได้กล่าวถึงต่อไป

2.4.1 กระบวนการตรวจสอบการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของคณะกรรมการ ป.ป.ช.

คณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นองค์กรกลางที่เป็นผู้รับการยื่นแบบแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยมีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบความถูกต้องและความมีอยู่จริงของทรัพย์สิน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินหรือเอกสารประกอบที่ได้ยื่นไว้ต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. โดยมีกระบวนการตรวจสอบดังนี้⁵⁶

2.4.1.1 การตรวจสอบเอกสารเบื้องต้น

เมื่อผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ถูกต้องตามขั้นตอนของรัฐธรรมนูญแล้ว คณะกรรมการ ป.ป.ช. จะทำการตรวจสอบบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินเพื่อตรวจสอบดังนี้

(1) ผู้ยื่นบัญชีเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญมาตรา 291 หรือไม่ และได้ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินภายในกำหนดเวลาตามรัฐธรรมนูญมาตรา 292 หรือไม่

⁵⁶ สนิท จรอนันต์ และคณะ, "การเสริมสร้างประสิทธิภาพของการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและการตรวจสอบทรัพย์สินเจ้าหน้าที่ของรัฐ", รายงานวิจัยเสนอต่อ สำนักงาน ป.ป.ช. และมูลนิธิอาเซีย, 2544, หน้า 95-100.

(2) ผู้ยื่นบัญชีได้ยื่นบัญชีพร้อมเอกสารประกอบซึ่งเป็นสำเนาหลักฐานที่พิสูจน์ความมืออยู่จริงของทรัพย์สินและหนี้สินรวมทั้งแบบแสดงรายการภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาในรอบปีภาษีที่ผ่านมาและลงลายมือชื่อกำกับไว้ในบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินและสำเนาหลักฐานที่ยื่นไว้ถูกต้องทุกหน้าหรือไม่

2.4.1.2 การตรวจสอบสถานภาพของบุคคลผู้ยื่น

เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้ทำการตรวจสอบบัญชีเบื้องต้นแล้ว ก็จะทำ การตรวจสอบถึงสถานภาพของบุคคลหรือบุคคลอื่นที่อาจมีความเกี่ยวพันในทางทรัพย์สินกับผู้ยื่น กล่าวคือ จะมีการตรวจสอบสถานภาพว่ามีสถานภาพ โสด สมรส หย่า และมีบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะหรือไม่ โดยการตรวจสอบจากแบบแสดงรายการภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาที่ยื่นบัญชีไว้ไปต่อกรมสรรพากรเปรียบเทียบกับบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ยื่นว่า ถูกต้องหรือไม่ และอาจสอบถามไปยังสำนักงานกลางทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

2.4.1.3 การตรวจสอบความถูกต้องและความมืออยู่จริงของทรัพย์สิน

หลังจากมีการตรวจสอบสถานภาพของบุคคลแล้ว คณะกรรมการ ป.ป.ช. จะทำการตรวจสอบความถูกต้อง ความมืออยู่จริงและความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินและหนี้สินไปยังส่วนราชการ สถาบันการเงิน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ดังนี้

1. รายการเงินสด จะตรวจสอบความถูกต้องและความมืออยู่จริงเฉพาะรายที่มีเงินสดตั้งแต่ 2,000,000 บาทขึ้นไป โดยไปทำการตรวจสอบยังผู้ยื่นรายนั้นๆ
2. รายการเงินฝาก จะทำการตรวจสอบไปยังธนาคารเจ้าของบัญชี แต่หากฝากในสถาบันการเงินอื่น ก็จะทำ การตรวจสอบไปยังสถาบันการเงินนั้นๆ ที่เปิดกิจการอยู่หรือจากบริษัทบริหารสินทรัพย์ในกรณีที่ได้รับโอนหนี้มาจากสถาบันการเงินที่ปิดกิจการหรือหน่วยงานอื่นที่รับผิดชอบ
3. รายการเงินลงทุน หากเป็นหลักทรัพย์รัฐบาล อาทิ พันธบัตรรัฐบาล จะตรวจสอบไปยังธนาคารแห่งประเทศไทยหรือหน่วยงานที่แสดงว่ามีหลักทรัพย์รัฐบาลอยู่จริง หากเป็นหลักทรัพย์หรือเงินลงทุนอื่น จะตรวจสอบข้อเท็จจริงไปยังศูนย์เอกสารและข้อมูลธุรกิจ
4. เงินให้กู้ยืม ตรวจสอบไปยังบุคคลหรือนิติบุคคลที่ผู้ยื่นบัญชีแสดงรายการฯไว้

5. ที่ดิน ตรวจสอบทั่วประเทศโดยสอบถามไปยังกรมที่ดิน กระทรวงมหาดไทย
6. โรงเรือนและสิ่งปลูกสร้าง ตรวจสอบไปยังส่วนราชการที่รับผิดชอบ ทรัพย์สินดังกล่าวตั้งอยู่ อาทิ กรมธนารักษ์ เป็นต้น
7. ยานพาหนะ ตรวจสอบไปยังกรมการขนส่งทางบกในกรณีแจ้งว่ามีรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ กรมเจ้าท่าในกรณีแจ้งว่ามีเรือยนต์หรือสถาบันการบินพลเรือนในกรณีแจ้งว่ามีเครื่องบินแล้วแต่กรณี
8. สิทธิและสัมปทาน ตรวจสอบไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ กรมทรัพยากรธรณี เป็นต้น
9. ทรัพย์สินอื่น ให้ผู้ยื่นคำขอสืบประสอบ และคณะกรรมการ ป.ป.ช. จะตรวจสอบเฉพาะรายที่มีเหตุอันควรสงสัยหรือมีการชี้ข้อให้ตรวจสอบ
10. เงินเบิกเกินบัญชีหรือเงินกู้ยืม ตรวจสอบไปยังธนาคาร สถาบันการเงินต่างๆที่มีสาขาในประเทศไทย
11. หนี้สินที่มีหลักฐาน ตรวจสอบไปยังเจ้าหนี้ตามหลักฐานที่ปรากฏ
12. หนี้สินอื่น ตรวจสอบไปยังเจ้าหนี้ตามหลักฐานที่แจ้ง

หลังจากคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้รับหนังสือแจ้งมาให้ทราบ ก็ จะดำเนินการตรวจสอบกับรายการทรัพย์สินและหนี้สินที่ผู้ยื่นบัญชีฯ แสดงไว้ว่ามีความถูกต้องตรงกัน พร้อมทั้งดำเนินการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สินและหนี้สินในกรณีเข้ารับตำแหน่งและพ้นจากตำแหน่งด้วย และเมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ตรวจสอบเห็นความไม่ถูกต้อง ก็จะมีหนังสือแจ้งให้ผู้ยื่นบัญชีฯ แจ้งข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว และมีความเห็นเพื่อพิจารณาในชั้นต่อไป

2.4.1.4 การพิจารณาชี้มูลความผิด

เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้ทำการตรวจบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ยื่นบัญชีฯ แล้วเห็นว่าผู้ยื่นบัญชีฯ แสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินจริงใจยื่นบัญชีฯ แสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ ก็จะมีมติชี้มูลความผิดและทำความเข้าใจเป็นสำนวนรายงานการไต่สวนเพื่อเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาด

นอกจากนั้นหากคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้พิจารณาเปรียบเทียบผลการตรวจสอบบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน กรณีก่อนและหลังเข้ารับตำแหน่งหากปรากฏ

ว่ามีทรัพย์สินเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นผิดปกติ ก็จะมีมติให้ส่งเอกสารทั้งหมดเท่าที่มีอยู่และรายงานการตรวจสอบไปยังอัยการสูงสุดเพื่อดำเนินคดีอาญาในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และสามารถร้องขอให้มีการยึดทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินในศาลฎีกาดังกล่าวนี้ได้

2.4.2 กระบวนการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญในการวินิจฉัยเกี่ยวกับการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน

เนื่องจากรัฐธรรมนูญมาตรา 295 ได้กำหนดให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. เสนอเรื่อง ที่พบว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจงใจไม่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินหรือจงใจยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบให้เสนอเรื่องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัย และเมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้เสนอเรื่องต่อศาลรัฐธรรมนูญแล้วจะมีฐานะเป็นผู้ร้องหรือคู่ความฝ่ายหนึ่งในคดี มีอำนาจหน้าที่ในการนำเสนอพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความจงใจในการไม่ยื่นบัญชี หรือการยื่นบัญชีฯ และเอกสารประกอบด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ ซึ่งจะเห็นได้ว่าคณะกรรมการ ป.ป.ช. และศาลรัฐธรรมนูญมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันในกระบวนการตรวจสอบการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญมาตรา 295

แต่มีข้อพิจารณาในประเด็นบทบาทระหว่างคณะกรรมการ ป.ป.ช. กับศาลรัฐธรรมนูญว่าควรมีความสัมพันธ์กันอย่างไร เนื่องจากคณะกรรมการ ป.ป.ช. มิได้เป็นเสมือนพนักงานอัยการที่มีหน้าที่ในการนำเสนอพยานหลักฐานต่อศาลในฐานะโจทก์ในคดีอาญา แต่คณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญที่มีอำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดเบื้องต้นได้มีลักษณะเป็นองค์กรกึ่งตุลาการ ฉะนั้นการที่ศาลรัฐธรรมนูญมาดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีในระบบการต่อสู้คดีในชั้นพิจารณาคดีการจงใจไม่ยื่นบัญชีหรือการยื่นบัญชีฯ และเอกสารประกอบด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบอีกครั้ง เสมือนเป็นการพิจารณาที่ซ้ำซ้อน ไม่ถูกต้องตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่ต้องการให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นศาลที่มีระบบการพิจารณาแบบไต่สวนและการดำเนินกระบวนการพิจารณาดังกล่าวจะมีความถูกต้องเหมาะสมตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญหรือไม่ และจะก่อให้เกิดปัญหาหรือส่งผลต่อการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐอย่างไร ที่จะได้มีการศึกษาค้นคว้าในบทวิเคราะห์คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในลำดับต่อไป

2.4.2.1 กระบวนการพิจารณารับคำร้องของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ไว้พิจารณา

เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้เสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณา วินิจฉัย ตามรัฐธรรมนูญมาตรา 295 โดยทำเป็นคำร้องเสนอต่อศาลรัฐธรรมนูญ ศาลรัฐธรรมนูญ ก็ได้พิจารณาจากคำร้องของคณะกรรมการ ป.ป.ช.ว่าจะรับคำร้องไว้พิจารณาหรือไม่ หากเห็นว่าการยื่นคำร้องของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นไปตามรัฐธรรมนูญมาตรา 292 และมาตรา 295 ที่บุคคลผู้ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และจงใจไม่ยื่นบัญชีฯ หรือจงใจยื่นบัญชีฯและเอกสารประกอบด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบและการพิจารณาไต่สวนของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นไปตาม มาตรา 295 แล้วศาลรัฐธรรมนูญก็จะรับคำร้องไว้พิจารณาวินิจฉัย

โดยสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญจะพิจารณาทำความเข้าใจเบื้องต้นตาม คำร้องของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เสนอประธานศาลรัฐธรรมนูญภายใน 3 วัน เพื่อประธาน ศาลรัฐธรรมนูญจะได้นำเสนอเข้าที่ประชุมคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและคณะตุลาการ ศาลรัฐธรรมนูญจะได้ตรวจและมีคำสั่งว่าจะรับคำร้องไว้พิจารณาภายใน 7 วันทำการ โดยหากมี มติรับคำร้องไว้ดำเนินการก็จะได้ลงสารบบความและพิจารณาต่อไป แต่หากที่ประชุมคณะตุลาการ ศาลรัฐธรรมนูญไม่รับคำร้องไว้ดำเนินการก็จะได้ให้สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญมีหนังสือแจ้งตอบไป ยังคณะกรรมการ ป.ป.ช. เพื่อทราบ

2.4.2.2 กระบวนการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญตามมาตรา 295

เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้ยื่นเรื่องเป็นคำร้องให้ศาลรัฐธรรมนูญแล้ว คณะกรรมการ ป.ป.ช. ก็จะเป็นผู้ร้องในคดีที่ศาลรัฐธรรมนูญจะพิจารณาวินิจฉัย โดย คณะกรรมการ ป.ป.ช. จะต้องส่งคำร้อง พร้อมด้วยเอกสารหลักฐานประกอบตลอดจนรายงาน ความเห็นตามสำนวนที่ร้องมาแก่ศาลรัฐธรรมนูญแล้วจะต้องส่งคำร้องไปยังผู้ดำรงตำแหน่งทาง การเมืองที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินโดยไม่ชอบทราบ เพื่อจะได้ยื่นคำคัดค้าน ชี้แจงมายังศาลรัฐธรรมนูญภายใน 15 วันนับแต่วันที่ได้รับคำร้อง จากนั้นศาลจะกำหนดวันออก นิ่งพิจารณารับฟังข้อเท็จจริงโดยแจ้งให้ผู้ร้อง (คณะกรรมการ ป.ป.ช.) และผู้ถูกร้อง (ผู้ยื่นบัญชีฯ) ทราบก่อนกำหนดนัด 15 วัน โดยกระบวนการพิจารณาศาลรัฐธรรมนูญจะออกนึ่งพิจารณารับฟัง คำแถลงของผู้ร้องและผู้ถูกร้อง โดยเปิดโอกาสให้มีการนำพยานบุคคลเข้าสืบข้อเท็จจริงและส่ง เอกสารหลักฐานได้อย่างเต็มที่ ลำดับขั้นของการพิจารณาจะให้ผู้ร้องได้แถลงคดีก่อนแล้วให้

ผู้ถูกร้องแถลงคัดค้าน ระหว่างพิจารณาศาลอาจสอบถามในประเด็นแห่งคดีได้ หลังจากนั้นศาลก็อาจให้มีการแถลงการณ์ปิดคดีของทั้ง 2 ฝ่าย และถือว่าคดีเป็นอันเสร็จการพิจารณา

โดยกระบวนการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญให้กรณีดังกล่าวเป็นการต่อสู้คดีกันระหว่างฝ่ายผู้ร้องและผู้ถูกร้อง ที่นำพยานหลักฐานเสนอต่อศาลรัฐธรรมนูญเป็นแบบระบบกล่าวหา (Accusational System) แต่ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมีกระบวนการพิจารณาที่ศาลรัฐธรรมนูญสามารถแสวงหาพยานหลักฐานในคดีได้ มีการค้นหาความจริงได้ด้วยตนเอง เป็นระบบการพิจารณาแบบระบบไต่สวน (Inquisitorial System) ฉะนั้นจึงควรจะได้กำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญ มีกระบวนการพิจารณาที่เหมาะสมตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่จะได้ศึกษาต่อไป

2.4.2.3 การวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญตามมาตรา 295

เมื่อคดีการจงใจปกปิดบัญชีและเอกสารประกอบหรือจงใจยื่นบัญชีและเอกสารประกอบด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบเสร็จการพิจารณาแล้ว ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญทุกคนจะต้องทำคำวินิจฉัยในส่วนของตน เพื่อนำเข้าแถลงด้วยวาจาเพื่อที่จะมีการลงมติในที่ประชุมของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ โดยในที่ประชุมตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจะได้มีการแถลงเหตุผลและผลของคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแต่ละคนจนเสร็จสิ้น และตามมติของคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญเสียงข้างมาก สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญจะได้ยกร่างคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ที่ได้รับมอบหมายโดยการยกร่างคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญจะยกร่างในกรอบของคำวินิจฉัยในส่วนของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญเสียงข้างมาก คณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจึงตรวจคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ เพื่อลงนามในคำวินิจฉัยและแจ้งคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไปยังคณะกรรมการ ป.ป.ช. และจัดส่งคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแต่ละท่านให้สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญเพื่อจัดส่งไปลงประกาศในราชกิจจานุเบกษา

2.4.3 ผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญตามมาตรา 295 กับการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน

เมื่อศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยชี้ขาดตามรัฐธรรมนูญมาตรา 295 แล้วจะมีผลให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองพ้นจากตำแหน่งทางการเมืองนับแต่วันที่ครบกำหนดต้องยื่นรายการ

แสดงบัญชีรายการทรัพย์สินและหนี้สิน หรือนับแต่วันที่ตรวจพบว่ามีภาระกระทำผิดและต้องห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดๆ เป็นเวลาห้าปีนับแต่วันที่พ้นจากตำแหน่ง

ทั้งนี้เพื่อให้ระบบการตรวจสอบการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินมีบทลงโทษที่สามารถมีผลบังคับต่อผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ เพื่อให้เกิดการตรวจสอบการใช้อำนาจโดยมิชอบของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีประสิทธิภาพ และเป็นมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตได้ ทั้งทำให้การเข้ามาสู่ตำแหน่งของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีความสุจริต โปร่งใส และมีความชอบธรรม

แต่มีข้อพิจารณาว่าผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญตามมาตรา 295 เกี่ยวกับการที่ผู้ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินโดยไม่ถูกต้องและบิดเบือนตามรัฐธรรมนูญจะมีผลบังคับต้องห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนับแต่เมื่อใด และบังคับได้อย่างไร โดยมีความเห็นในกรณีดังกล่าว ศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยไว้เป็น 2 กรณี คือ

1. ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองดำรงตำแหน่งอยู่ในขณะที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดก็ให้พ้นจากตำแหน่งนับแต่วันที่ครบกำหนดต้องยื่นบัญชีตามรัฐธรรมนูญมาตรา 292 หรือนับแต่วันที่ตรวจพบการกระทำดังกล่าว

แต่วันที่ตรวจพบการกระทำผิดจะเป็นวันใด ก็ยังมีความเห็นเป็น 3 ความเห็น คือ

(ก) วันที่ตรวจพบการกระทำดังกล่าว หมายถึง วันที่คณะกรรมการป.ป.ช. ตรวจพบว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจงใจยื่นบัญชีและเอกสารประกอบด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ

(ข) วันที่ตรวจพบการกระทำดังกล่าว หมายถึง วันที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. มีมติว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจงใจยื่นบัญชีและเอกสารประกอบด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ

(ค) วันที่ตรวจพบการกระทำดังกล่าว หมายถึง วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองใดจงใจยื่นบัญชีและเอกสารประกอบด้วยข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่ควรแจ้งให้ทราบ

2. ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่พ้นจากตำแหน่งนอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามมาตรา 295 ก่อนที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาด การให้พ้นจากตำแหน่งจึงไม่สามารถใช้บังคับได้ ดังนั้นวันที่พ้นจากตำแหน่งคือ วันที่พ้นจากตำแหน่งตามความเป็นจริง